

MENTOR

LIST ZA SREDNJEŠOL-
SKO DIJASTVO. URE
JUJE DR. ANT. BREZNIK

LETNIK IX. ZA L. 19¹⁶/17

ŠT. 9.-10.

VSEBINA:

Dr. Ivan Pregelj: Idila (Konec)	189
Prof. Fr. Pengov: Smodnik	194
Prof. Fr. Omerza: Homerjeva Iliada. VIII. (Dalje)	198
Fr. Bevk: Črtice	201
Dr. Iv. Pregelj: Dve sliki iz moderne slovenske lirike	204
Dr. J. Samsa: William Shakespeare. (Dalje)	210
France Bevk: Indija Koromandija	215
Fr. Omerza: Odlomki iz del cerkvenih pisateljev. (Dalje)	217
Dr. I. Pregelj: Književni pomenki	219

Drobiž:

Šolski humor. Dijaštvo in misijoni. Naše slike. — Zgodovinske anekdote: Galileji v časopisu pred 300 leti. Vrednost glave. Slikar, Bacici, Malesherbes. Anxious — anxieux. Gluh, a ne mutast. Oslovska čeljust. Advokat in obtoženec. — Geografske drobtine: Najvišji vrh Velebita. Panama-slammiki. Jajca. Eiffelov stolp. Buitenzorg. Arteški studenci. Produkcija zlata 1916. Temperatura zvezd nepremičnic. Italijani. Tržič. Artiljerija drednotov. Karat. Najvišja stavba sveta. V Čikago. Najdaljši predor sveta. Prehrana. Kitajska. Sladkor. Izprememba podnebja. — Nekaj misli o knjigah in o branju.

Lzhaja v zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano prvega dne v mesecu in stane za dijake 2 K, za druge naročnike 4 K na leto.

*P. n. gospodom naročnikom „Mentorja“ vljudno naznanjamo,
da smo za ta list priredili*

dve vrsti ličnih in trpežnih platnic.

Cena jim je sledeča:

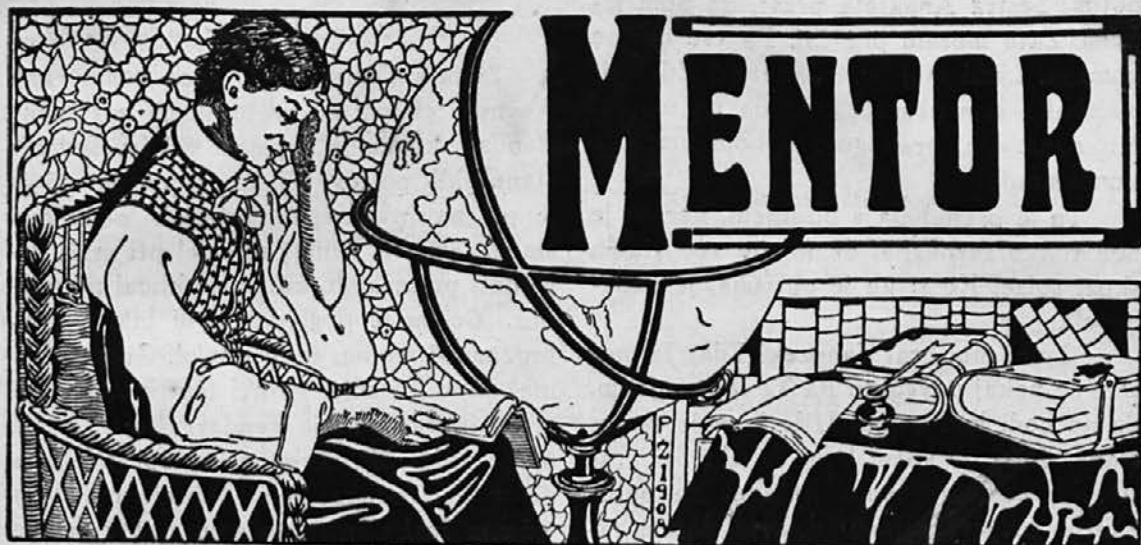
*Iz močnega angleškega platna temnozelene barve, v zlatem in
barvastem tisku K —80, z vezavo vred K 1·50.*

*Z usnjatim hrbtom v isti barvi K 1·20, z vezavo vred
K 1·90.*

Za cenjena naročila se vljudno priporoča

Knjigoveznica

„Katol. tiskovnega društva“ v Ljubljani.

Dr. Ivan Pregelj: Idila.

(Konec.)

III.

Manica v samostanu ni bila srečna; bilo ji je kakor ptički v kletki. Zobala bi ptička prosa iz srebrne posode, pa ne tekne. Sanjala je o daljni poti na Razpotje in od Razpotja do Sv. Ane in od Sv. Ane domov. Vsako noč je pretakala nevidene, nezadrževane solze hrepenenja, otroškega domotožja. Plakala je radi sebe in brata in stare matere pozno v noč, da je bilo vsako jutro mokro njeno zglavje in je sestra Anakleta vzdihovala:

»Oh, ta otrok. Ni zdrav. Vsako noč se poti.«

Manica je morala piti čaj, grenki in sladki, in grenki je bil slajši, ker je rasel po planinah. Toda pomagalo ji ni. Zato je potrpežljivo sestra Anakleta z Manico, ki je bila nerodna in ni znala plesti, ne likati, in je pobila pri brisanju posode toliko krožnikov, da je kuharica Jožefa obupovala in vikala »tajksel«, tako da ji je mleko prekipelo in je pozabila juho soliti. Samo sestra Engelberta je bila zadovoljna z Manico. Sestra Engelberta je učila petje

in je znala neskončno mičnih popevk o rožicah in rosnih travah, o slavčkih in škrjančkih, o lipici in hladni senčici, o daljnih treh gorah...

Manica je sestri Engelberti zaupala. Ob oknu sta stali in Manica je kazala z roko:

»Tam je Razpotje, tam gori je Sv. Ana. Od Sv. Ane je še tri ure hoda...«

»Ti bi rada nazaj domov, Manica?«

»O, rada!«

»Ne smeš, Manica! Tako govoriti je greh!«

Manica bi bila skoraj zaupala svojo najskrivnejšo misel, pa jo je zamolčala. Pozno v noči je vstala, šla v učilnico in pisala:

»Moj ljubi brat Janezek!

Ti boš duhovnik, jaz pa nuna nikoli. Nočem njuhati kakor sestra Anakleta, preteta, in za sestro kuharico nisem, kakor sestra Jožefa, ki pravi 'tajksel'. Preveč krožnikov pobijem. Še najrajši bi bila sestra Engelberta, ki nas peti uči. Peti znam lepo, pa vedno ne morem, ker sem hudo žalostna. Pa tudi zdrava nisem. Ponoči se

potim. Sestra Anakleta pravi, da bom jetična. Zato moram piti čaj. Pa vse nič ne pomaga. Ljubi moj brat Janezek! Zdaj vidiš, kako sem nesrečna, in da ne morem biti nuna. Oh, prav gotovo bom umrla v samostanu!»

Tu je prenehala s pisanjem, ker se je bila toliko raznežila, da ni nič več videla skozi solze. Ko si jih je obrisala, je nadaljevala:

»Ljubi moj brat Janezek! Zdaj Ti moram še nekaj povedati. Pa Te lepo prosim, da ne bodi hud name! Ušla bom iz samostana. Jutri ob štirih bom čakala pri vratih; ko pridejo gospod katehet ob petih zjutraj maševat, bom ušla in potem na Razpotje. Od tam bom šla k Sv. Ani in potem domov. Tri dni že spravljam zemlje, da ne omagam na poti.

To pismo Ti pišem pozno ponoči in imam tudi že znamko kupljeno. Ljubi brat! Ne bodi hud name. Morda bom celo pogubljena, ker nočem postati nuna. Pa vendar upam, da se me Bog usmili. Saj niso samo nune svetnice. Sveta Valpurga je bila dekla in je ajdo žela, pa je le svetnica in je Bog zanjo še čudež storil. Ljubi brat! Z Bogom!»

Tvoja sestra

Manica.

Tu je zgenila pismo, priložila sličico svete Valpurgje, kako visi srp nad njo, in se podpisala poleg svoje najljubše svetnice, katero si je bila izbrala za priprošnjico in varuhinjo. Nato je spravila pismo in odšla spat. Legla je oblečena v posteljo in štela daljne udarce ure do jutra...

Brat Janez je prejel sestrično pismo od Sv. Ane in ga prebral stricu.

»Tako, tako,« je nosljal slepec, »pogumno dekle. Ušla je!»

Brat je imel solzne oči in z jokavim glasom je rekel:

»Dobro bi ji bilo, pa ni hotela!«

»Kaj!« je vzkliknil stric, »ali ne pojdeš zdaj tudi ti za njo?«

»Ne pojdem, stric!«

»Ecce! Electus!« je prikimal stric...

IV.

Župnik Tomaž bi bil brezdvomno naj-srečnejši človek na svetu, da ni imel neke slabosti, ki mu je nagajala pri izvrševanju stanovskih poslov. Vsaka najmanjša reč ga je pri najslovesnejših prilikah posilila v smeh. Gospod Tomaž ni smel pri maši pogledati po faranih, ko jim je klical nebeški mir. Če pa je pogledal in ni bila cerkev prazna ali temna, se je smejal. Gospod Tomaž je na prižnici strmел topo nekam pod strop in časih se je vendar smejal, bodisi da je videl pod stropom netopirja, bodisi da se je moral zasmejati Abrahamu, darujočemu Izaka in vihtečemu nož z levico. Naj si je ob gotovih dneh še tako živo predočeval sodnji dan, svoje gnijoče kosti v grobu, Sodomo in Gomoro in samega sebe in svoje gorje, ki mu ga prizadeva »diabolus ridendi«, se je moral v najneprilicnejšem hipu smejati. Zgodilo se mu je, da se je smejal, ko je pevka na koru zategnila »et incarnatus est«, smejal se je ob cesarski pesmi, smejal se je celo pri škofovi pridigi, ko so ihte vse ženske po cerkvi. Najneumnejša šala, katero je bil davno pozabil, mu je prišla v misli in ga posilila v neradovoljen smeh, ki se ni dal zadušiti ne z voljo, ne z roko. Najrazličnejše dogodke je doživel ko dijak, ko bogoslovec, kaplan in župnik. Poznali so ga daleč in so rekli o njem, ne kakor sicer: Ali Janez še živi, temveč: ali se Tomaž še smeje? Prosil je za odljudno gorsko župnijo in jo dobil. »Pod plazovi med siromaki pastirji in čredniki in ob turščičnih žgancih in ovsenem kruhu me mine smeh,« je menil. Pa se je zmotil. Pri prvi tihi maši se je smejal, ko je slišal moliti za seboj gluho ženico izvirno in zaupno: »Mati božja, saj si sama imela sina Jezusa, pa dobro veš, kakšni so otroci. Ujezi te, pa zakolneš! Ti meni Bog pomagaj, očenaš...«

V nedeljo pa je povedal s prižnice: »Farani. Vi imate črede in ste njihovi pastirji. Jaz sem pa vaš pastir. Ali se ovce smejejo, če se smeje pastir? Ne smejejo se. Zato se tudi vi ne smejte, če vidite mene.

Tako pokoro mi je Bog naložil za moje grehe, da se moram smejati. Zato molite zame, kadar se smejem, in ne smejte se z menoj. Bodite moje dobre ovčice in jaz bom vaš dober pastir!« Odrastle ovčice se niso smejale, toda smejali so se mali otroci v cerkvi in šoli in jih je karal:

»Kozlički! Se smejete? Bom vam povedal, kaj se to pravi, smejati se v cerkvi. Bil je priden deček, ki se je edini lepo vedel v cerkvi. Vsi drugi pa so bili nepazljivi, nezbrani. Šepetali so, se smejali in se suvali. Pa je Bog dal tistemu dečku, da je videl, kakšna sodba čaka nemirneže. Naenkrat je zagledal za oltarjem hudiča, ki je kar najbolj hitel pisati imena nemirnih na veliko oslovsko kožo. Pa prav takrat so bil vsi v cerkvi nemirni, in črni hudič je videl, da je koža premajhna. Koj jo je zgrabil z zobmi in kremplji, da bi jo raztegnil. Pa ker je preveč vlekel, se mu je pretrgala in bumf! je udaril z glavo ob zid in si odlomil rog.«

Petdeset mladih grl je zaorilo z župnikom vred v smehu, nato pa je rekel gospod Tomaž: »Se smejete? Ni čuda! Saj se je še tisti pridni fantiček. In ga je pri priči zapisal hudič. Zdaj veste! Če se ne boste smejali, ne suvali, ne šepetali, videli boste, kako piše...«

In sto otroških oči je pogledalo zaupno gospodu Tomažu v obraz in drobna, mala deklica je vstala in zajokala:

»Gospod župnik! Jaz se ne bom, jaz se že ne bom smejala...«

* * *

Logar Jakob in župnik Tomaž sta šla po dolinski cesti in sta zdaj pa zdaj postala in se smejala, da je odmevalo med bregovi in prešumelo bobnenje vode pod cesto. In župnik je vzklikal:

»Ves zlodejev si, Jakob! Samo zato jih praviš, saj vem, da se bom jutri pri maši — hahahahahaha...«

Župnik Tomaž se je lomil in smejal, da je jeknilo med bregovi in da je pridržal za ovinkom voznik konja in posluhnil. Potem je vzkliknil mlademu potniku v vozu:

»Že vem! Naš gospod se smejejo pred nami.« Novomašnik je skočil pred župnikom na cesto:

»Gospod župnik! Ali mi boste duhovni oče na novi maši?«

Župnik je razširil roke:

»Benedictus in nomine Domini...!« Hipoma pa mu je izginil izraz veselja in sreče z obraza in je govoril kakor v zadregi:

»Zrastel si... strašno si se potegnil... in mestni zrak... seveda... prah... ampak tu pri nas... zardel boš... pri moji veri... kaj?«

Mladi duhovnik se je nasmehnil, pretegnil neskončno truden roke in posilil živahnost:

»Gotovo, gospod župnik!«

* * *

Cerkev je vonjala od belih lilij in planskih rož. Tiha, hladna, svetla, praznična. Ostro je udarjalo nihalo v stolpu v cerkveno tišino in tiho molitev izbranega, ležečega na stopnicah pred oltarjem. Pred Gospodom nebes je ležal na kolenih blagoslovljeni in njegova molitev je bila psalm:

»Gospod! Veliko milost Si mi storil, nevrednemu! Ohranil Si me, ko sem visel, kakor kaplja na veji. Za bridkosti in bolest Si mi napolnil dušo s sladkostjo. Gospod, naj darujem, naj dam življenje za Te! Še visim, kakor kaplja na veji. Če hočeš Ti, padem in se utrnem. Gospod! Nevreden sem Te! Daj mi pokore, daj bridkost, odreci srečo, odreci!«

Tako je molila duša, a srce se je krčilo od strahu, da zastane pred uro, pred prihodom velike, neskončne sreče. Iz razboljenih, razvnetih pljuč je vstajalo tesno in se pehalo v grlo; opojno je legal vonj cvetja ob oči:

»Odreci srečo, Gospod! Ne bom godrnjal!«

V zvoniku je jeknil zvon vernih duš. Novomašnik se je vzdramil in je mislil sočutno:

»Moja stara mati Mina me bo učkala

in ta, ki je bila trideset let mlajša in je tako hrepenela, me ni.« In je dostavil:

»Meta, sirota! Zate bo prva moja maša!« Tedaj se je dotaknil njegovega ramena župnik Tomaž:

»Deo laus et gloria! Sed ne quid nimis!« In sta stopila iz cerkve v veder pozni popoldan.

»Gospod je molil in učil, potem pa je šel in se odpočil!«

»Da,« se je nasmehnil novomašnik. »Pretreslo me je.« In stisnil je gospodu Tomažu roko:

»Jutri!«

Župnik Tomaž je gledal v tla in ni bil vesel.

»Pojdem in se malo izprehodim.«

»Sed ne quid nimis!« je rekel župnik v drugo.

Vzložno leze cesta za cerkvijo navzgor, samotna, hladna. Globoko pod njo šumi voda. Novomašnik pozna ta šum, to sotesko in slednji vir, ki kipi iz cestnega zidu. Iz vsake stopinje naprej raste spomini, davni vtisi, živi mladost. Živi mladost in prešinja telo in noge in srce. Novomašnik gre in se smehlja. On misli nazaj v bridkost slovesa in v ure hrepenenja in miluje slepega strica in živi še enkrat vse bridko, vse sladko od davne zime in plazu, ki je odnesel koze, pa do dne, ko je srečal župnika Tomaža z logarjem na cesti...

Novomašnik stoji ob križpotju. Zaspel je, toda čil. Eno uro po klancu in par stopinj po stezi in bil bi doma, zopet enkrat doma.

Kako je gori? Kaj delata Mina in Manica. Oh Manica! ta, ki ni hotela biti nuna! Kakor slast obide potnika.

»Obiščem jo!«

Po par stopnjah se domisli zdravnikovega naročila, naj ne leze navkreber, in se domisli nezgode pred par dnevi, ko je bruhal sto metrov nad cesto kepo krvi, pa ni niti župnik Tomaž nič slutil... Nihče ni slutil, da je menil vso noč potem, da je prestano in bo zjutraj — mrtev. Ne! Gospod ni stresel veje, dal mu je srečo za bridkost...

Gibkejšje so noge, razgnetlo se je mišičevje, in pot, saj niti tako strma ni. In tu je poklon in tam doli je cerkev in zastava vihra z zvonika. In iz doline vstaja že senca in ga lovi. In čim gre više, tem čudoviteje se vidi nizdol, kakor v modro jezero. A nad jezerom valuje v neskončnih trakovih opojna luč in raste neskončno sinjina neba in pogled okoli v izprane stene, modrikaste ledenike, raztrgane borovce in kršne bregove, pokrite z modrikastordčim cvetjem rododendrona.

In kakor da je pozdravilo iz višine, mu je bilo in je zarajal v višine:

»Duhovnik božji sem!«

Vse osrče se mu je mistično razvnelo. Kakor v neskončnost je rastlo srce, rastlo fizično, prepolno. In je bilo kakor bolest. In je bilo sladkost, neskončna sladkost, tiha groza nepoznanega miru. In mu je bilo, da ga ne nosijo noge, da plava kvišku, da se dviga breztelesen nad prepade, više, vse više...

»Sursum, sursum!« ...

Planšarica Manica je dvignila glavo in je slišala klic, čudovit, kakor sunek. In je videla brata, ki se je vžepel iz prepada na ravnico in omahnil v travo. In je kriknila, ker je mislila, da vidi spomin: deda — dezerterja, ki se je zgrudil pod biriško kroglo...

Pozno ponoči so ga spravili do smrti bolnega nazaj v župnišče. Župnik Tomaž mu je očital:

»Zakaj si mi to storil, moj sin!«

Bolnik se je nasmehnil:

»Za bridkost sem prosil Gospoda. Morda mi jo dá!« In je molil:

»Tvoja volja se zgodi! Prosil bi Te za srečo, pa Te prosim za bridkost!...«

Zjutraj pa je hotel imeti srečo... Žup-

»Tvoja volja se zgodi! Prosil bi Te za »Gospod požirajo solze!«

Novomašnik je stopil pred oltar. Stara ženica je zastokala:

»Moj Bog, moj Bog! Pred oltarjem se bo zgrudil!«

On je pel:

»Gloria in excelsis Deo!«

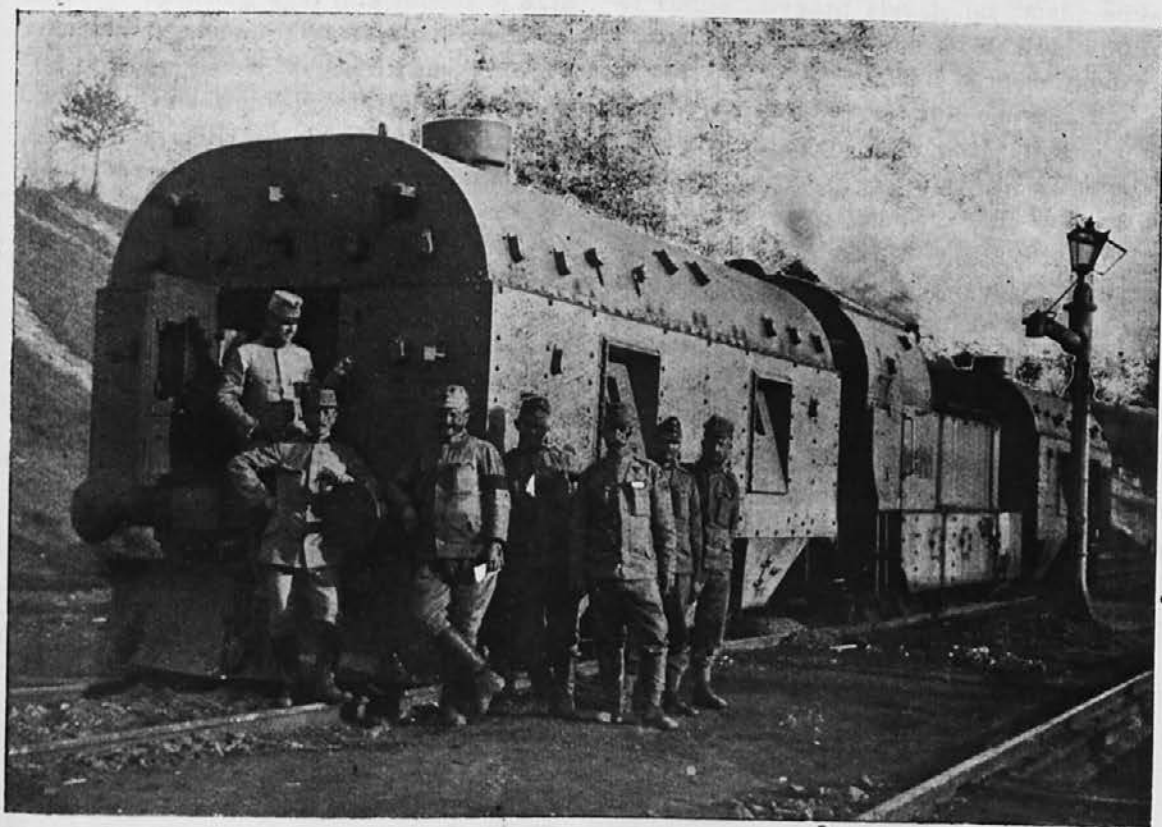
Potem je daroval in opominjal ljudi, naj molijo, in molil za žive in mrtve in zlasti za siroto Meto, za očeta in mater in za slepega strica in za vse revne in bedne in slepe in zmotam predane...

Potem je vzel kruh in ga blagoslovil in vino je blagoslovil in s trepetajočo dušo je izrekel neskončno tajnost...

In potem je prišlo nadenj, podobno

»Quid retribuam? Quid retribuam Domino?« — — —

Kakor brezkončna, ga je obšla trudnost. Roke so mu omahnile in se je lovil za oltar. In se je naslonil na oltar in je blagoslovil ljudi. In ljudje jočejo in župnik Tomaž jočejo in cerkovnik joče. On pa je tako čudno iznenaden, da jočejo. On se smeši: angele vidi, kako plavajo nizdol, in

Oklopni vlak.

kakor prejšnji večer: kakor v neskončnost raste srce, prepolno. In čuti kakor bolešt. In čuti kakor sladkost, neskončno sladkost nepoznanega miru. In čuti, kakor da plava in se dviga vse više, vse više... Kakor iz netelesnosti je klical:

»Domine, non sum dignus!«

Pretilo se mu je čudežno v vse mišice in je trepetal ves poln ganotja, svete zadrege:

čuti peroti, ki mu klijo iz telesa in on razgrinja roke: »Sursum, sursum!« ...

* * *

Škof je prebral pismo in rekel:

»Requiescat in pace!«

In nato je rekel:

»Poslal sem ga Tomažu, da ga s smehom ozdravi. Glej! Zdi se mi, da je ozdravel Tomaž!«

Prof. Fr. Pengov: Smodnik.

Ob času, ko odmeva od vseh strani zamolklo grmenje topov in rezki poki granat, bo zanimalo tega in onega slišati kaj več o snoveh, ki povzročajo te eksplozije. Morebiti nam da bližje spoznanje razstreliv tudi več poguma nasproti njih demon-skim silam; saj »*jacula praevisa minus feriant*«, gotovo pa nas napolni s primernim respektom pred njimi.

Na pragu novega veka so največjega pomena tri iznajdbe: magnetna igla ali kompas, Gutenbergova črna umetnost tiskarstva in pa smodnik. Morda se ti zdi neprimerno, ako stavim smodnik v eno vrsto z magnetnico in tiskarskim strojem — smodnik, ki so ga prinesle človeštvu vojske, katerih grenke sadove uživamo ravno mi v tako obilni meri. Če pa pomislimo, da je ravno smodnik in iznajdba strelnega orožja napravila konec popačenemu viteštvu in žalostnemu fevdalnemu stanju srednjega veka, da isti smodnik omogoča gradnjo modernih prometnih potov, cesta, železnic in predorov, o kakršnih se našim prednikom še sanjalo ni, da pomaga v nečuvenci meri dvigati zaklade rud in premoža iz globočine zemlje, ki bi ostali brez nje za človeka izgubljeni: potem se kolikor toliko sprijaznimo tudi s tem potrebnim zlom.

Pred 50 leti je črni smodnik vladal še neomejeno na svetu. Organska kemija pa je na svojem zmagoslavnem pohodu od iznajdbe do iznajdbe ustvarjala razstreliva, ki po svoji energiji in učinku tako presega-jo stari smodnik, da se zdi njim nasproti kot otroška igrača. 500 let je črni smodnik kot gromovnik soodločeval nad zgodovino narodov; ko pa mu je strelni bombaž in dinamit napovedal konkurenčni boj, tedaj je zgubila trozveza: oglje, solitar in žveplo, svoj odločilni glas v vojni tehniki; dobro se je moralo umakniti s prestola boljšemu, moderna eksplozivna obrt je omogočila daljnosežne puške in orjaške topove, ki bruha-jo smrt in pogubo iz svojih žrel.

Iz zgodovine smodnika vemo toliko, da je popolnoma negotovo, kdo je našel prvi skrivnostno eksplozivno silo na črni zmesi smodnika, gotovo pa se zdi, da ni bil to niti Anglež Rogerij Baco (1220) niti nemški menih Bertold Švarc (1320). Najbrže je rojstni kraj tega groznega zamorca vzhodna Azija sredi rumenega plemena Japoncev in Kitajcev, kjer se nahajajo bogata ležišča solitra, glavne sestavine smodnikov. Najbrž se je razvil črni smodnik iz »grškega ognja«. Že ta igra največjo vlogo v svetovni zgodovini. S pomočjo starodavnih katapultov in balistov so metali lonce, napolnjene z grškim ognjem, na sovražnike ali na njihove ladje. Grški ogenj je gorel s tako strašno silo, da ga ni bilo mogoče pogasiti; grozne so bile rane zadetih vojakov in le malo ladij je ušlo svoji usodi. Z njegovo pomočjo so se ubranili Bizantinci napadov arabskih ladjev in pozneje barbarskih ljudstev, ki so vdirala od severa; tako se je mogla v vzhodni Evropi razvijati omika, ki je imela svoje korenine v klasični davni. Nasprotno se pa na skrajnem zahodu niso mogli ubraniti Španci Arabcev, ki so preko Gibraltarja vdrli v Evropo in ostali dolgih sedem stoletij gospodarji velikega dela Španije. Čudno je, da so mogli Bizantinci obvarovati skrivnost grškega ognja dolga stoletja, čudno je toliko bolj, ker so se nahajali ravno med Arabci najboljši alkemisti, ki so si gotovo na vso moč prizadevali, da potegejo groznemu orožju skrivnostno krinko z obraza. Ko pa je bil smodnik na svetu, vsekako šele po letu 1200. po Kr., so kmalu izsledile bistre glave njegovo porabnost za vojne namene. V Florenci so ulili l. 1326. prve kovinaste topove, ki so jih nabijali z železnimi krogli. Pri opisih bitk in obleganj od 14. stoletja naprej naštevajo redno tudi število rabljenih topov. V drugi polovici 14. stoletja je poraba smodnika za artiljeristične namene že splošna. Prvikrat so menda rabili topove v odprti bitki An-

gleži pri Crecy-ju l. 1346. Veliko bolj počasi pa si je pridobival črni smodnik tal pri ročnem strelnem orožju. Okoli l. 1500. je bilo nabijanje puške še tako zamudno, da je moral vojak, ki je oddal strel, teči nazaj in prišel je na vrsto šele potem, ko je 36 njegovih tovarišev medtem izprožilo drug za drugim. Šele izza časa Marije Terezije so se flinte toliko izpopolnile, da je poslej infanterija odločevala izid boja.¹

Tudi na zdravniško vedo je smodnik močno vplival. Pot puščice se dá v človeškem telesu lahko zasledovati, vse drugače je, če si ranjen s kroglo. Da ti jo zdravnik izreže globoko iz telesa, zato mora biti vse drugače izobražen v anatomiji. Ko je stopilo na plan strelno orožje, so se jeli kirurgi (ranocelniki) z vso resnobo pečati s človeško anatomijo, ki so jo bili dotlej zanemarjali. Iz tega ti bo tudi popolnoma umljivo dejstvo, kako je bil po vseučiliških profesor anatomije obenem tudi učitelj za ranocelstvo.

Mnogo pozneje nego za vojsko pa so jeli rabiti smodnik za mirovne smotre, kot razstrelivo v rudnikih. Kladivo in dleto, ogenj in voda so bili dolga stoletja edini pripomočki, ki so pomagali rudarju v ofenzivi proti kršni skali. Če na skali močno zakuriš in razgreti del poliješ z vodo, se skala toliko omehča, da je dostopna zobovju tvojega dleta. V 17. stoletju je začel rabiti rudar črni smodnik. Gašpar Weindl je izvršil l. 1627. prvo razstrelbo v Ščavnici na Ogrskem in izoral tako prvo brazdo na polju razstrelivne tehnike. L. 1897. pa so porabili v gornješlezjskih premogovnikih 3464 ton, l. 1904. pa 4482 ton črnega smodnika.

Ni tukaj mesto, da bi opisovali natančneje fabrikacijo črnega smodnika, dasi je zanimiva in imamo v Kamniku odlično tako tovarno. Odkar so ga iznašli, vedno so si tudi prizadevali, da ga izpopolnijo. Odlične uspehe pa so dosegli šele v 20. stoletju, tako da stoji danes tehnika njegove-

ga izdelovanja na višku. A naj služi smodnik temu ali drugemu namenu, za lov, za vojsko ali za v rudnik, v bistvu je njegova sestava še vedno enaka in ponihava le v ozkih mejah. Tako obstoji n. pr.

	solitra,	oglja,	žvepla
avstr. smodnik za rudnike iz	64 0/0,	20 0/0,	16 0/0
irancoski vojaški smodnik iz	75 0/0,	12·5 0/0,	12·5 0/0
nemški smodnik za lovce iz	78 0/0,	10 0/0,	12 0/0

(Odločilna za dobroto in ceno je vsebina solitra. Z ozirom nanj govorimo o 65-, 70-, 75odstotnem smodniku. Poleg navadnega zrnastega smodnika je važno trgovsko blago stisnjeni, posebno prizmatični smodnik. Dočim ima navadni smodnik za puške specifično težo 1·5 do 1·6, leži pa svojstvena teža stisnjenega med 1·7 in 1·9. Za vlago je vsak črni smodnik zelo občutljiv, voda ga popolnoma uniči, ker izluži iz njega solitar. Udarec, sunek, drgnjenje, zvišanje topline, električna iskra, vse to pobuni našega črnuha do eksplozije, zato je relativno zelo nevaren gost.

Vsakemu je jasno, da se spremeni ob eksploziji smodnik v močno napete pline, ki poženo kroglo iz topove cevi. Naravno se zdi tudi, da mora delovati drobnozrnat smodnik krepkeje od debelozrnatega; prvi namreč hitreje zgori, zato se razvije njegov plin tudi v krajšem času in povzroči močnejši sunek na kroglo kakor pa, če zgoreva smodnik le polagoma in se plini še vedno razvijajo, ko se pomika krogla že proti izhodu. Tako stoji stvar pri kroglah z majhnim kalibrom. Drugačno lice pa dobi zadeva, ako so krogle prav velike in težke. Vprašanje je postalo prvokrat pereče v državljanski vojski v Severni Ameriki. Takrat je stal top prvo pot nasproti ladji-oklopnici. Če ji je hotel biti kos, so morale krogle prebiti železne oklope. Amerikanci so takoj napravili obsežne poizkuse, da pridejo tej reči do dna. Prav kmalu se je pokazalo, da ne dosežejo svojega cilja — dati kroglam veliko hitrost in prebojno silo — s tem, da vzamejo za naboj veliko množino drobnozrnatega smodnika; prevelika je bila nevarnost, da se razpoči topovska cev. Zato so vzeli Američani raje

¹ Lassar-Cohn: Die Chemie im täglichen Leben.

debelozrnat smodnik, ki gori bolj polagoma, a so ga zato vzeli toliko več.

Tako so napravili leta 1862. prvič takozvani mamutov smodnik, čigar zrnje je imelo $2\frac{1}{2}$ cm v premeru. Iz njega se je razvil, pa ga kmalu tudi popolnoma izpodrinil prizmatični smodnik, čigar glavna prednost je počasno izogorevanje; vkljub temu pa pride sila razvitih plinov popolnoma do veljave zato, ker so podaljšali topovske cevi in se mora krogla zato dalje časa muditi v njih, s tem je pa tudi plinom dana priložnost, da porabijo nad kroglo vso svojo silo. Ta sila ni toliko sunek, kot pri drobnozrnatem smodniku, ampak bolj poriva in potiska.

Tudi za razstreljevanje rabijo v večji meri stisnjeni smodnik; ta ima navadno obliko cilindra, čigar podolžna osnica je pa izvrtana, da more sprejeti vase vžigalno vrvico.

Vrhunec razvoja je doseglo proizvajanje črnega smodnika l. 1882. v rjavem prizmatičnem ali čokoladnem smodniku.¹ Sestavljen je bil iz 78 delov solitra, 19 delov slabo žganega oglja in 3 delov žvepla. Vsled majhne množine žvepla je povzročal tudi precej manj dima. V balističnem oziru je dosegel ta smodnik višek tega, kar more človek pričakovati od mehanske zmesi C (ogljje), KNO_3 (solitar) in S (žveplo). Heidemann in Duttenhofer sta ga prva sestavila in vse države so ga rabile za težko topničarstvo, dokler ga ni izpodrinil moderni brezdimni smodnik.

Podaljšanih topovskih cevi sem se dotaknil gori. Do 80 let preteklega stoletja so izdelovali topovske cevi s kalibrom 18—25, to se pravi, cevi so bile 18—25krat daljše od premera (kalibra) krogle. Že l. 1882. pa so jeli daljšati cevi na kaliber 32—35 in okoli 1900 so prišli do kalibra 50.² Take dolge cevi izrabijo prizmatični smodnik mnogo bolje, podelijo izstrelku večjo začetno hitrost in z njo vred tudi večjo prebojno moč. Neverjetno velika je

moč takih topov. Že l. 1892. je pognal 24centimetrski Kruppov top 215 kg težko kroglo v 70'' čez 20 km daleč; pri tem je dosegla krogla višino 6540 m. Kaj da to pomeni, ti bo jasno, ako se zmisiš, da se dviga Chimborazzo le 6421 m, in Montblanc samo 4810 m visoko. Za naboj je bilo treba 115 kg prizmatičnega smodnika.

Drugi Kruppov top, 42centimetrski s 14 m dolgo cevjo, zažene 1000 kg težko kroglo s pomočjo 410 kg prizmatičnega smodnika 8850 m daleč z začetno hitrostjo 400 m na sekundo. Lafeta tega orjaka tehta 68.000 kg in aparat za montažo ravno toliko. Krogla ima v sebi 12·5 kg razstreliva in prebije v daljavi 1 km železno ploščo 108 cm debelo, v daljavi 2 km še vedno 92 cm debelo. Kako silno drag pa mora biti strel, če pomislimo, da vzdrži tak top le 75—80 strelav. Čudovita izpolnitev topov so brzostrelni topovi. Tem se imajo zahvaliti Japonci v prvi vrsti za svoje uspehe proti Kitajcem l. 1895. v bitki ob izlivu reke Jalu. Na eni sami kitajski oklopnici so našli 200 lukenj, na drugi 120 od topovskih krogel. Ti brzostrelni topovi dado na minuto 50 in več strelav, a starega, črnega smodnika ne morejo rabiti, hoče se jim moderne, brezdimnega.

Moč črnega smodnika je, kakor smo videli na gornjih zgledih, silno velika. Kadar eksplodira 1 kg 70%nega črnega smodnika, tedaj razvije silo 219.000 kg/m in puhti 564 g dima za seboj. Kako pa si imamo razlagati to silno moč?

Če vržeš malce solitra na tleč kosce oglja, tedaj se razpuhne s silo; če napojiš oglje ali bombaževino s solitarjevo raztopino, tedaj dobi blago lastnost, da tli posušeno naprej, če si ga vžgal. Solitar daje torej oglju in drugim telesom lastnost, da z lahkoto in urno gore. Odkod pa ima to moč solitar?

Solitar je, kakor pravi kemičar, kalijev nitrat. Njegova molekula — KNO_3 — obstoji iz 1 atoma kalija (K), 1 atoma dušica (N) in 3 atomov kisleca (O). Iz formule KNO_3 si lahko izračunaš množino

¹ Kultur der Gegenwart, Teil IV, Band 12: Technik des Kriegswesens.

² Buch der Erfindungen, VII, 9. izdaja.

kisleca v solitru, ki znaša 47,5%, torej skoro polovico teže. Morebiti ti pa ustrežem, ako ti ponovim, kako si na preprost način iz kemične formule izračunaš odstotno vsebino posamezne prvine. Seveda moraš v ta namen poznati atomske teže prvin, ki ti jih pove vsaka učna knjiga za kemijo. Atomska teža kalija = 39, dušica = 14 in kisleca 16. Molekula solitra torej tehta: $39 + 14 + (3 \times 16) = 101$. V 101 g solitra je 48 g kisleca, v 100 g ga je torej 47,5 g.

Solitar je zelo bogat kisleca. Znano ti je pa, da je ravno kislec tisti plin, ki vzdr-

eksperimentu kosec tlečega oglja v čistem kislecju s sijajnim žarom in veliko naglico.

Taka zmes je pa ravno črni smodnik. Pri zgorenju smodnika, ki se izvrši skoro bliskoma, —

črni smodnik kot prah zgori v 0,0015"

črni smodnik v zrnu zgori v 0,9057"

črni smodnik močno zgoščen

(prizmatični) zgori v 0,0840" —

nastanejo različni kemični produkti, deloma plinasti, deloma kot trdna telesa. Med prvimi sta najvažnejša oglenčeva kislina (CO_2) in plinasti dušec (N), neprijetni dim pa proizvoda kalijev sulfid (K_2S), spojina

Tsingtau.

žuje gorenje; saj gorenje oglja, premoža ali lesa ni nič drugega, kot spajanje kisleca v zraku z oglencem v gorivu, pri čemer nastaja plinasta oglenčeva kislina, ki odhaja v zrak. Če kisleca ni, oglje ne more goreti. Le nabaši oglja v močan železen lonec, ga dobro stolci in potlačijo, nato pa prižgi pri vrhu. Ne bo ti gorelo. Če pa naltlačiš v isti lonec zmes stolčenega oglja in solitra, ki obstoji skoro do polovice iz kisleca, in jo prižgeš, ti bo zgorela prav do dna. Stoletna izkušnja uči, da posebno zmes solitra, oglja in žvepla zgore tako živahno in urno, kakor zgore pri šolskem

kalija z žveplom. Na rovaš K_2S toži narodni pevec:

Tamkaj v črnem dimi,

Tam se nič ne vidi,

Kamor krogla prileti...

Splošen obrazec za razkroj vžganega smodnika bi bil približno tale:

Ako ujamemo v pripravnih posodah pline, ki nastanejo pri eksploziji smodnika, in jih zmerimo, najdemo, da dá 5 g smodnika skoro 1 liter plina. Če dalje zmerimo toplino, ki nastane pri razpoku, jo najdemo okoli 3000 do 5000° C.

Fizika nas uči, da se vsak plin, ki ga segrejemo za 1°C , razširi za $\frac{1}{273}$ svoje prostornine, to se pravi: 1 liter plina pri 0°C zavzame segret na 273°C ravno 2 litra prostora. Plin, ki nastane iz 1 litra smodnika, potrebuje pri navadnem zračnem tlaku, pri 1 atmosferi, 300 litrov prostora; ker pa nastane ta plin bliskoma, v ozko omejenem prostoru (topovska ali puškina cev, vdolbina v skali) in zraven še pri neznano visoki temperaturi, zato si boš lahko razlagal siloviti mehanični učinek njegove eksplozije in rabo smodnikovo kot strelivo, oziroma kot razstrelivo.

Smodnik se pa ne rabi samo za vojsko, za lov in industrijo, tudi za zabavo služi smodnik v umetnem ognju, redkeje v tej obliki resnim namenom kot signal v vojski in ob nesrečah na morju. Kot umetni ogenj rabimo le smodnik v obliki moke. Med najbolj priljubljene in vsled svoje mnogoličnosti tudi najlepše umetalne ognje spadajo r a k e t e. Ako zažgeš vložek (basanje, polnilo) v raketnem

patronu (ovoju), ti sfrči raketa s precejšnjo silo v zrak, goreče polnilo pa brusi medtem živahno iskre ali pa tudi zvezde, svetle kroglice od sebe in zaznamuje tako pot rakete. To basanje obstoji v pirotehniko iz smodnikovega prahu in različnih primesi.

Če prideneš smodniku železnih opilkov, dobiš pri vžigu krasno prskajoče bele iskre, bakreni opilki dajo zeleno, cinkovi pa modro barvo, kuhinjska sol po barva plamen rumeno, solitnokisli stroncijan breskvinordeče. Saje, smodnikov prah in solitar napravijo rumene iskre čarnolepega zlatega dežja in zvezde pri raketah. V umetnem ognjarstvu igra zelo važno vlogo klorovokisli kali (kalijev klorat), o katerem je sicer znano, da gori še mnogo burneje nego solitar. Če hočeš napraviti vložek iz njega, moraš potrebne sestavine zmešati s špiritom skupaj in posušiti na zraku; ob suhem mešanju boš le redkokdaj ušel nenadni eksploziji. Sicer pa, če nisi v teh rečeh že precej večč, te prosim, roko proč od smodnika!

Prof. Fr. Omerza: Homerjeva Iliada.

VIII. spev.

(Dalje.)

432. To govori in nazaj spet kopitaste konje obrne.
Konje pa njima nato lepodlake odvežejo Hore
ter jih odvedejo proč in k jaslim nebeškim pripnejo,
voz pa prislonijo k steni, ki v svitu je cela bleščala.
Oni nato pa na stol se usedeta k drugim bogovom.
Zlati so sedeži stolov, srcé pa je njima nemirno.
438. Zevs pa na vozu sedeč s kolesi prelepimi konje
z Ide požene k Olimpu in k seji bogov se pripelje.
Konje izpreže nato bog slavni mu, zemljo tresoči,
voz pa na kolnico dene in platno pregrne nanj čisto.
Zevs se pa dalekoglasni usede na préstol svoj zlati
in pod nogámi boğa se Olimpos mogočni potresa.
Sami od Zevsa pa proč sedita Atena in Hera,
priti ne more iz grla nagovor, nikaka beseda.
On pa zadrego spozna ter obrne se k njima in pravi:
»Kakšna je vajina bol, Atena in Hera? Povejta!
Boj, ki ponos je junakom, pač vaju tako ni utrudil,
ko sta morili Trojance, ki srd jim osveto je skuhal.
Kakšna pa moja je moč in róke kako so nevarne!
Nihče za las me ne gane, kar biva bogov na Olimpu.
Vama pa lepa kolena so prej že začela se tresti,

preden zagledali boj in boja sta grozna dejanja.
Sreča za vaju; ker pravim in to bi se bilo zgodilo:
nikdar nazaj na Olimp, kjer sedež bogov je nesmrtnih,
s svojim ne prišli bi vozom, ker vaju zadel bi bil z bliskom.«

457. To-le jim pravi, a Hera nato godrnja in Atena,
skupaj pomakneta stole in kujeta smrt za Trojance.
Vendar Atena molči in ne reče ne črne ne bele
Zevsu očetu srdita, ko jeza neznosna jo kuha.
Heri pa jeza privré do vrhunca, tako ga nabode:
»Kronov pregrozni ti sin, zdaj kakšno besedo si zini!
Dobro je znano i nam, da moč ti je neizčrppljiva,
vendar srcé nas boli za hrabre vojnike Danajcev,
ki izpraznivši do dna trpljenja že kupo mrjéjo.
Dobro, ogibali boja se bomo, če ti ukazuješ,
dati pa smemo nasvet Argejcem, ki bo jim koristil,
da jih do zadnjega vse tvoj srd ne uniči in jeza.«
469. Zevs zbirajoči oblake nato ji odvrne ter pravi:
»Jutri zarano lahko, volooka čistita ti Hera,
Krona premočnega sina boš gledala, če boš hotela,
ko bo še huje moril med vojem številnim Argejcev.
Kajti odnehal ne bo prej Hektor ti močni od boja,
dokler Pelejev se sin brzonogi ne dvigne pri ladjah
onega dne, ko krvavi bo boj razsajal pri krmah
v grozni in ozki soteski za Patrokla truplo junaško.
Tak je usode odlok. Tvoj srd pa in jeza, le vedi,
briga je meni deveta, četudi v najskrajnejše meje
greš mi morjá in zemljé, kjer Iápetos s Kronom počiva;
Helija, sina višav, tja žarek nikdar ne posije,
vetrič nikdár ne pihlja, le Tartar globok ju obdaja.
Tjakaj po svetu blodeč greš láchko. Kaj mene pač briga,
če se ti jezno držiš! Saj drzna si najbolj pod solncem.«
484. To govori, ne odvrne pa nič beloroka mu Hera.
Solnca presvetlega luč v Okéana zgine valovih,
črno pripelje pa noč nad zémľjo, življenja delilko.
Žalost Trojance navda, ker že zatonilo je solnce,
srčna izpolni pa želja s prihodom noči se Ahajcem.
489. Hektor pa svetli nato k posvetu spet skličé Trojance
daleč od ladij na stran, kjer reke šumljajo valovi,
prostor pa čist je mrličev in zemlja se vidi med njimi.
Doli poskakajo s konj na tla in poslušajo govor,
ki govori bogoljubi ga Hektor jim s sulico v roki,
dolgo komolcev enajst in na sulici spredaj se sveti
bronasta ost prikovana, krož zlat pa obroček se vije.
Nánjo nasloni tedaj se ter pravi Trojancem besede:
»Čujte me, Dárdanci vi, Trojanci, zavezniki slavni!
Zdaj sem si mislil, da ladje in vse bom uničil Ahajce
ter zmagoslavno nazaj se v Ilion vrnil vetrovni,
prej pa prišla je temà, ki zdaj jih pred vsem je rešila,
ladje ob morski obali in ljudstva nešteta Argejcev.
Noč nastopila je črna, zato se ji zdaj pokorimo
in naredimo večerjo! Poprej lepodlake pa konje
proč izprezite od vóz in nastavite hrane jim v jasli.
Nam pa iz mesta govedi in pitanih ovc privedite
urno, pripravite vina, ki dušo z radóstijsjo naslaja,
kruha nikar pozabiti in drv obilno prinesiti,
celo da bodemo noč do zore, jutranje hčerke,

kúrili mnogo kresov in svit do oblakov njih sine,
 da še ponoči kako kodroglavi nam ne bi Ahajci
 skušali kam odbežati na morja široko hrbtišče.
 Mirno, brez boja nikdar mi na ladje stopiti ne smejo,
 ampak da mnogi od njih še doma mi prebavljal bo kopje,
 ko ga zadene puščica al sulice urne ostrina,
 kadar na ladjo bo skakal, da vsakega mine veselje,
 z vojsko da šel bi solznó nad konje kroteče Trojance.
 Vi pa, klicarji, ki ljubi vas Zevs, naznaníte po mestu:
 čvrsti mladeniči hkrati in starčki z že sivimi senci,
 ti naj krog mesta leže po stolpih, ki delo so božje.
 Nežnejši ženski pa rod po sobanah prostornih naj svojih
 ogenj zažiga mogočen. Prav vestna naj straža bo vedno,
 da ne priplazi se v mesto zaseda, ko ljudstvo je zunaj.
 Torej tako-le naj bo, velesrčni Trojanci, kot pravim.
 Kar je koristno za zdaj, to danes povedano bodi,
 drugo pa jutri povem vam, konje kroteči Trojanci.
 K Zevsu obračam se s prošnjo in drugim bogovom ter upam,
 da bom prepódil od tu te pse od usode poslane,
 ki jih usoda nam kruta prinaša na ladijah črnih.
 Stražili tórej čez noč in pázili bomo na sebe,
 jutri pa zgóda ob svitu opravljeni dobro z orožjem
 zgrabimo v ognju orožja se znova pri ladijah votlih.
 Videl bi rad, bo Tidejev li sin, Diomedes junaški,
 proč me od ladij odgnal k obzidju al morda narobe
 s sulico jaz ga podrém in krvavo mu vzamem opravo.
 Jutri lahkó bo pokazal pogum, če mi čakal bo kopje,
 ko se drevilo bo nanj. Med prvimi, mislim, da v vrsti
 ležal zadet bo na tleh, krog njega tovarišev kupi
 jutri, ko solnce zasije. Ko vendar tako bi gotovo
 živel nesmrtno življenje vse dneve u cvetu mladosti
 u časti veliki takó kot Atena in svetli Apolon,
 kakor gotovo ta dan gorje bo prinesel Argejcem!«

542. Hektor tako govori in kričé pritrdijo Trojanci.
 Konje odprežejo zdaj, ki potijo pod težo se jarma,
 ter jih k vozovom posamič privežejo trdno z jermeni.
 Sebi iz mesta govedi in pítanah ovc pripeljajo
 urno, pripravijo vina, ki dušo z radóstjo naslaja,
 kruh se ne sme pozabiti in drv obilno prinesiti,
 da se bogovom nesmrtnim pripravi uspešna daritev.
 Duh se je dvigal v nebo na vetra perutih z ravnice
 sladkoprijetni, a vžili ga blaženi niso bogovi,
 niti hoteli ga niso; sovrag jim je Ilion svetí,
 Priamos tudi in ljudstvo bojavnika Priama kneza.
 Ti pa po bojnih potéh s ponosom u srcu sedijo
 vedno do solnčnega svita pri svetlo gorečih kresovih.
 Kakor če zvezde na nebu krog lune bleščijo se svetle,
 krasen teh lučic je žar, ko sapica zraka ne gane;
 stražnice vse na goráh zagledaš in strme vrhove,
 vidiš doline, pod nebom odpré se pa zračno ti morje;
 vse se prikažejo zvezde, pastir pa veselja zauka:
 toliko vidiš kresov med strugo šumečega Ksanta
 in pa ladjevjem Argejcev gorečih pred mestom Trojancev.
 Tisoč se kuri kresov, pri vsakem sedi pa na polju
 petdesetorica móž, ki luč jih plamena obseva.
 Konji stoje pri vozovih pa zobljejo piro in ječmen
 ter pričakujejo Zarjo, da pride na zlatem prestolu.

(Dalje.)

Fr. Bevk: Črtice.

Smrt.

Noč je bila neznano temna; komaj sem se pritipal do vrat in planil v izbo.

Vsi so me pogledali. Njih obraz je dobil nekaj posebnega, bolešno plahega, nategnil se je v gube in z odprtimi očmi in usti so strmeli v mé, kot v neznano prikazen.

»Kaj je? Kaj je?«

»Kaj more biti?« sem dejal. »Nič ni! Kaj me gledate tako?« Strmel sem vanje.

Tudi oni niso nehali strmeti vame. Izraz tajne groze se je poglobil. »Kaj je? Kaj je? No, nekaj je! Saj te vidimo, po obrazu te vidimo, da se je nekaj zgodilo...«

»Kaj se je moglo zgoditi?« sem postal nestrpen. »Kaj mi hočete? Z isto pravico bi jaz silil v vas, naj mi poveste... No, da, nekaj je — saj res...«

Napeto so zrl v me, niti s trepalnicami niso zganili, ne sopli v nestrpni slutnji. Molčal sem. Nekdo je šepnil jezno, pridušeno, z boleštjo skoraj: »Povej! Kaj nas mučiš?«

»Neki vojak je umrl v sosednji vasi.«

Nihče se ni zganil in niti senca jim ni šla preko obraza, še bleda luč je mirno ležala na njih. Kot mrtvi so bili za hip. Nato se je zopet zganil nekdo in njegov pritajeni šepet je bil kot šepet listja.

»Zakaj je umrl?«

Še name je skoraj legla groza. »Zakaj je umrl? Zakaj umrje človek? Ali ne zato, da umrje — ne vem, če ima kak drug smoter smrt sama kot taka. — Na maršu je onemogel, poslali so z vozom ponj in na njem je umrl nagloma in brez vsega... V mrtvašnico so ga odnesli.«

Zopet so molčali in gledali, stisnjeni v životu, kot bi hoteli izginiti pred nečem. Vsi pogledi na meni, kot bi imel povedati še bogzna kaj in ni dovolj o človeku, da je umrl.

»Kaj še?«

»Kaj hočete še? Nič več.«

»Nič več?«

»Ne! Nič več ne! Ž njim je dovršeno in ničesar več ni dostaviti.«

Zopet molk. Plamen brleče luči se je v pošastni obliki slikal na steno, v temnem oknu je gorel kot volčje oči. Pod mizo se je premikal črn polip in stezal ude pod klopi. V prsih jih je stiskalo, sopli so s pridrževano sapo.

Slednjič se je predramil nekdo, njegov glas je bil, kot bi jokal.

»Bogve, ali ima ženo in otroke?«

Vsi so se zganili in poglobili poglede v me. Nekaj svetlega je planilo na moj obraz. Kako so bili ti ljudje prepričani, da vem to! Čakali so odgovora.

»Če že hočete vedeti mnogo, o tem se dá govoriti, dà, o tem se dá govoriti! Imel je ženo, mlado ženo. Tudi tri otroke je imel, kot tri cvete, kot tri jabolčne cvete. Ali veste, kakšen je jabolčen cvet?«

»Ah!« je vzkliknila neka ženska in sklenila roki — »ženo je imel?« Bolešno so zaječali vsi: »Otroke je imel?«

Čakali so od mene še več, zrl so, zrl; no, jaz nisem govoril ta hip dalje. Zamislil sem se.

Čez dolgo časa se je oglasil nekdo in prebudil vse. »Kaj mislijo, kaj delajo ta trenutek?« je dejal.

»Kdo?«

»Kdo? Mati in otroci.«

»Ah, dà, mati in otroci.« Stisnili so se bliže, nič več groze ni bilo v njih, vse nekaj drugega, vse nekaj drugega.

Pritajeno sem jim govoril in jih zrl v oči, pritajeno je bilo njih poslušanje in plapolanje luči. »Kaj delajo ta trenutek? Ta trenutek večerjajo, vsa družinica sedi okoli mize v kotu. Luč brli. Mati ima najmlajšega v naročju, šele med vojno je prišel na svet, komaj pol leta je star. Očeta ne pozna, mater grabi za nedrije...«

»Ah, ah!...«

»Ne vzklikajte! Kaj je bolešnega na tem? Druga dva otroka jesta, nemirna sta in zdrava. Mati ju gleda in veselja ji pôlje srce. Ta hip, ravno ta hip misli na moža.«

Zakaj, kako more mati gledati otroke, da ne bi mislila na moža? Ali mislite, da ni mogoče, da bi ta hip mislila nanj, ta hip, ko on leži v mrtvašnici — — —

»O jej, o jej!«

»Tiho! Vi me motite! No, dà! Starejša otroka sta se sprla, eden je celo zajokal; mati je dejala: »Pridna bodita! Vse bom pisala atu, če ne bosta pridna.« — »Saj sem pliden!« sta hitela žvrgoleti in prepričevati. Mati se je smehljala, ker je mislila na moža: Kaj neki dela ta trenutek? Ona ne vé namreč, da leži v mrtvašnici, kot vemo mi.«

»Nehaj! Nehaj! Ali ni dovolj?« je jokala ženska, ki je poslušala z odprtimi usti in očmi; obraz se ji je kremžil, solze so ji tekale po licu.

»Ne, ne! Še nisem povedal vsega. Vse se niti ne dá povedati! ‚Kje je ata?‘ je vprašal starejši, najmlajši pa je stezal ročice, kot bi razumel to vprašanje, ali bi v svoji nedolžnosti vedel vse in hotel povedati. ‚Daleč je ata,‘ je dejala mati ta hip, ko vi zrete vame. ‚Kaj dela ata?‘ je zopet vprašal. Mati je molčala. ‚Kaj dela ata? Ali ne strelja?‘ Mati je zopet molčala. ‚Kdaj pride ata?‘ — ‚Kmalu pride, prav kmalu,‘ je dejala mati in brisala solzo, zakaj tudi ona bi ga že rada videla, začutila njegovo roko na svojem ramenu. ‚Pride, dà, pride! Tu bo sedel, dà, med vama, oba bo pestoval. Kaj kričita? Saj vama bo prinesel kolačev, obema, vsi skupaj bomo, peli bomo in molili...‘ Mati se joče... No, kaj se pa jočete vi? Zakaj se jočete vi vsi, zakaj? —

»Tiho! Saj vemo! Ne pripoveduj!« Jokali so vsi, solze so imeli v očeh, težek izraz na trepetajočih ustnicah, roke so jim bile sklenjene.

»Nisem končal. Še, še! Ta trenutek pravi mati, ravno ta trenutek...«

»Nehaj!« so mi presekali besedo, v besedah je bil trepet. »Saj vemo, da se vara, da ni umrl samo on. Ne smrt — mnogo več se je zgodilo, mnogo več.«

»No, dà,« sem dejal. »Saj mi vemo vse, saj mi občutimo vse, razumemo tra-

giko! Strašna je ta šola! Čemu bi se varali? Resnico! Pisal bom tej ženi, da bo zvedela resnico, da bo zajokala in se bodo otroci začudili, zrušilo se upanje in mladost.«

»Tega ne smeš! Tega ne smeš!« je zakričala ženska, ki je jokala najbolj. »Naj upa, naj se vara! To je bogastvo! Resnice ne, ne!«

»Vem, vem! Ničesar ni treba, ničesar se ne sme storiti! Tudi jokati ne smete, dà, tudi jokati ne! Zakaj jočete?«

Obneméli so in zrlí, kot bi imelo v prsih bogzna kaj, kot bi stražili mrliča, dà, kot bi stražili mrliča, najdražjega mrliča!

Zunaj je bila tema, mirna in strašna, luč se je pretakala po stenah.

Povodna roža.

Ko sem hodil v ljudsko šolo, sem bral mnogo takih in podobnih zgodb: Dijak je hotel doseči rožo, ki je rastla iz vode in se bohotila na mirni gladini, bela, široka, opojna. Ta roža! Človek je pijan od nje, če jo samo vidi. Vse bi vrgel od sebe in šel ponjo, utrgal jo kači iz žrela, če bi bilo treba. Roža je sijala krasneje, krasneje. Deček je vrgel obleko raz sebe in planil v valove. Voda je pljusknila, gladina se je vznemirila. Dečkove roke so otepale vodo, oči se niso obrnile od rože, srce ni odnehalo. Že je bil blizu, oči so ločile posamezne liste, zeleno pero se je zganilo od sunkov vode. V tistem hipu — — kdo vé, kako se je dogodilo? Ali ga je udušil vrtinec, ali ga je pokopalo zlo? Mrtvo golo trupelce so našli še tisti večer. Okamenela, stisnjena pest je tiščala v roki en list, rože ni bilo nikjer. Ko so ga deli na oder, so položili list poleg njega. Mati je zagrebla obraz v dlani in jokala; vse je izginilo, le veliki, krvavi sledovi so ostali...

Te vrste zgodbe so se mi zdele lepe, ko nisem razumel njih pomena. Stokrat lepše se mi zdijo, ko me bolijo, ko so tako žive, da se jih ne morem iznebiti niti v sanjah, ne v šoli, kadar pišem, mi bežijo skozi zavest in me neljubo motijo.

V časopisu berem osmrtnice; dolga kolona jih je. Kaj bo z drevesom, katerega cvet se v pomladi tako silno usiplje? Tam pa je sličica mladega, lepega fanta, pod sličico je zapisano, kje je bil rojen, kdaj je bil rojen in kako, da je bil vzor, da je obetal mnogo... Kako klavern spomin! Za vsakega teh posebno izdajo lista — pa jih je preveč. Vsakdo drži zelen list v rokah, rože pa ni nikjer. Čemu sem trpela zate? pravi mati.

Povodne rože čakajo. Kje ste mladi plavači, kje krepke roke, da jih odtrgate? Kje so mlada telesa, da jih ni? Kako, da so krizanteme na njih prsih? Saj je težko, dajati odgovor, ko pa ni besede za to: prvo mora vzcvesti tista beseda, da jo bo mogel izgovoriti jezik. Še mati bi je ne mogla povedati, in materin jezik je najpopolnejši: če ta ne najde izraza, ga ne najde nihče.

Prazen piedestal strmi v me, globina za soho me izprašuje... Sivolasec bi rad k počitku: ali celo petdesetletje ni dalo moža, ki bi stopil na moje mesto? Kje so vsi oni z rožo? Oltar je prazen...

Ne iz malodušja, iz moči so te moje besede. Če zamižim, plavajo povodne rože pred menoj. Že v sanjah sem stegnil roko... Roka je ostala prazna, niti lista ni bilo v njej, niti sladkega nasmeha na mojih ustnah.

Kako čudovita je resnica, končni rezultat, ki se ne dá prekrižati. Mlad človek odreveni pred njim, za hip osteklenijo oči od smrtnega začudenja, potem se vda, mora se vdati: nasmeh se mu vkleše na ustna.

Komaj je bil zagledal gladino in rožo na njej in še ni jasno premotril vseh njenih oblik in njene sijajne velikosti, že je

vrgel obleko raz sebe, sklenil roki, upognil glavo in izginil v vodo. Duša je pripravljena, v srcu je postlano, oči so se priučile blesku. Saj ni določeno, kdaj jo doseže. Vse raste, vse se širi — doseže jo gotovo, zagrebe vanjo glavo, kdorkoli bo ž njim, bo srečen. Tisoči in tisoči hrepeljo po nji. On bo močan in velik, z njim bodo močni in veliki vsi...

Koliko jih je bilo... Ko jim je roža zasijala čisto v bližini in je čutil vsakteri nje opojnost ter je bila roka tako blizu, da se je dotaknila belih, bahatih listov in iskala stebela pod vodo, da bi utrgala cvet, tedaj se je dogodilo in se dogodi nekaj, kar se ne pripeti nobenemu izmed onih, ki hodijo navadna pota. Ali je to blisk iz dalje, ali sila iz dna valov? Eni trdijo, da zagleda mladenič v roži rešitev vseh ugank in od veselja umrje. Blagor vam, ki ljubite legende! Resnica je, da mu omahne roka zadnji hip, da se zviije telo in udari v par sunkih ter se vzdrži na površju samo zato, da si more zastaviti zadnje vprašanje, ki je najžalostnejše z najbridkejšim odgovorom. Potem izgine, smrt ga zadavi in gleda brezbrizno preko polja, na usta leže smeh. To je vse. Vse drugo pa je nerazrešeno; še nihče ni povedal vsega.

Vsak trenutek bi ponovil zgodbo. Vsak trenutek bi vedel dodati še eno besedo, glavne pa bi ne vedel... Ne blagrujem jih: tebi bi bilo strašno in meni strašno. Z enim samim se je odtrgalo kos mene in kos tebe, del nas vseh: njih strašne oči so še v smrti vedele to.

Kadar zamižim, vidim povodne rože. In vse bi morale biti potrpane. Oltar je prazen...

Dr. Iv. Pregelj: Dve sliki iz moderne slovenske lirike.

I. Oton Župančič.

Kot petnajstleten gimnazijec je začel priobčevati O. Župančič-Gojko svoje pesmi v »Domu in svetu«; istočasno je postal kot Smiljan Smiljanič tudi odličen sotrudnik »Vrtčev« in »Angelčkov«. Dobrih pet let se je vežbal tu, preden se je preselil kot Aleksij Nikolajev v »Ljubljanski zvon«. Šestnajst Župančičevih pesmi je izšlo v »Domu in svetu«. Samo dvoje njih je sprejel pesnik v svoje zbirke. Iz »Vrtca« in »Angelčka« pa je ponatisnil lepo število svojih najlepših otroških pesmi v »Pisanicah« pa tudi — preznačilno zanj in moderne — v »Čaši opojnosti«. Šestero pesniških zbornikov je izdal Župančič dozdej: »Čašo opojnosti«, »Pisanice«, »Čez plan«, »Samogovore«, »Sto uganek« in »Cicibana«. Prva in tretja zbirka sta doživeli drugi natis, prereditelj odlikovanje, ki so ga bile deležne komaj najodličnejše slovenske pesniške knjige, kakor n. pr. Gregorčičeva »zlata knjiga«. V svojih najlepših in najzrelejših moških letih se pesnik Župančič še vedno razvija in deluje književno vsestransko, bil je tudi intendat slovenskega gledališča v Ljubljani in urednik leposlovnih listov. Vrhutega je marljiv prevajevatelj moderne francoske in prirejevalec mladinskih knjig: »Palčki Poljanci«, »Lahkih nog na okrog«.

Župančič je pretežno lirski pesnik, pa je ustvaril tudi nekaj vzornih balad in romanc (»Sveti trije kralji«, »Belokranjska balada«, »Bajka o bedastem carju«, »Kanglica«, »Vran« [Ne norčuj se s svetimi rečmi], »Razbojnik«) in eno moderno igro v duhu Maeterlinckovega razpoloženja — miljejnega simbolizma. Župančič je evropskovelik umetnik, poleg Prešerna največji slovenski, poleg Levstika najboljši slovenski mladinski pesnik.

Rojen je v Beli Krajini in je podedoval sijajne darovitosti svojega rodu, duše z

lastno krettno, staro nošo, lepo šego, bogato besedo in izvirno narodno pesmijo. (Prim. Šašel, »Bisernice« I., II.) Gimnazij (novomeški, ljubljanski), slovenska in nemška knjiga, narodna srbska, maloruska in slovenska pesem so ga izobrazile, visoka šola in šola življenja so izbrusile njegov v svetovnem slovstvu verzirani umetniški nazor. Tako je Župančič kakor Prešeren akademik, mož svetovne izobrazbe, kritičen, zaveden umetnik, predstavitelj slovenske umetnosti in svetovne moderne, zopet kakor Prešeren, ki je največji slovenski pesnik in velik svetovni romantik.

Župančič se je rodil kot pesnik v dobi, ko je bila doseglja Stritarjeva šola svoj višek v Gregorčiču in začela propadati v Aškercu. Gregorčič je bil dosegel toliko višino miline verza in jezika, da je Aškerc očitno v tem oziru že značilen zgled propadanja. Snovno seveda in miselno pa ga moramo smatrati za nekakega prehodnika iz stare v novo šolo. Ne prvi ne drugi pa ni mogel prodreti ni za ped naprej v duhu časovnega okusa, se prebiti iz tradicij stare šole med moderne: dva granitna stebra s svojimi umetniškimi vrlinami in hibami, s svojim jezikom, svojo gesto, da, svojo manir mejita med dvema umetniškima strujama — dva začudena vprašaja v svojem rapidnem padcu: Kaj bo sedaj s slovenskim pesništvom? Gregorčič in Aškerc sta bila doslužila, mlajši Medved se pa tudi ni mogel najti v slog in krog mladih, zato ker je bil premalo artist in preveč problematičen umetnik, ki je iskal veliko vsebino velike slovenske umetnine in ni bil mlad z mladimi, ki so trgali prve cvetove svojega sloga. Ti mladi so vstali ob noč, podobno kot deset let prej nemški moderni, vstali so pod vplivi tujine, morda manj revolucionarno, reakcionarsko kakor njihovi francoski, ruski, češki in nemški tovariši, toda nič manj izrazito: čuvstevujejo v duhu svojih inorodnih komi-

litonov, v okusu časa, imajo isti reformatorični namen, kako preustrojiti pesništvo, zlomiti stare, okorele pesniške zakone in pravila; govoriti hočejo svoj jezik, pisati svojo interpunkcijo, svoj pravopis; čutijo svoja čuvstva in razkrivajo svoje misli, brez obzira na občinstvo, kritiko, estetiko in, žal, da često tudi na moralo. Leto 1899. je preznamenita letnica, je god zmage teh modernih — dekadente so jih tedaj pri nas imenovali, še strupeneje kot drugod, pristaši stare šole — nad starimi. Kette, Murn, Cankar, Župančič so glavni predstavitelji te slovenske moderne. Sorodna sta jim Dominsvetovca Sardenko in — Dobnikar. Novo stoletje je našlo tudi v Slovencih novo knjigo in v tej knjigi pesnika, ki ga ni nič manj oplodila časovna struja, kakor Prešerna romantika, zato tudi ni nič manj samostojen, samonikel — Župančič.

Skoraj neznamenit je — v primeri z I. Cankarjem — Aškerčev vpliv na mladega Župančiča. »Bajka o bedastem carju«, »Izmail« in »Janičar« (vsebinsko pravisto, kar Aškerčev poznejši) kažejo na Aškerca. Začetni verz pesmi »Srce« pa spominja na Gregorčiča: prečudno naše je srce — srce človeško je morje. Pač pa pričajo že prve Župančičeve pesmi v »Vrtcu«, kako tesno je v sorodu pesnik belokranjski narodni in maloruski. Še bolj zanimivo pa je, da je pesnil Ž. že zdaj u g a n k e in tako morda nevede študiral bistvo pesniške primere, saj je vendar u g a n k a prilika ali primera, ki ne imenuje primerjanega predmeta. Primeri kot dokaz lepo pesem o »Postovki« v »Cicibanu« in 17. u g a n k o »Lejte ga mlinarja; sredi neba, melje in melje, a moke ne da«. Že kot mladinski pesnik — žalibog so večinoma tudi vsi zares s a m o m l a d i pesniki, kakor bi bilo starejšim sramotno pisati za mladino — je pokazal Župančič svojo izredno pesniško darovitost in pravi naravni izraz za naivno v otroškem obzorju razumevano predstavo. Pesnik gleda poljski mak, V hipu poosebi znano cvetko. Mak je prevzeten gizdalin, ponosen na svojo rdečo kapo, katere noče sneti pred solncem, ki ga je priklicalo iz

zemlje. Za kazen mu jo veter obrne. Kako nazorno realistično je orisal drugod Župančič Turka z velikim nosom, fesom in pasom in črevlji — kot na Savi čoln. To je plastika, gledana iz perspektive otroka, ki najraje in najlepše pojmuje grotesko. Zopet drugod je vzornik Župančičevi otroški pesmi Levstik: »Na kolenu«, »Rimska cesta«, ali narodna oblika kola, kolednice, pesmi nagajivke, uspavanke. Z zdravim okusom se drži Ž. že v prvih otroških pe-

Most pri Červeni na Češkem.

smih gladkega ritma, lepe, polnozvočne rime. Nič medlega, nič dekadentskega ni v teh pesmih, izvzemši njih dvoje: »Mrak« (»Vrtec« 1899) in »Sanje« (»Angelček« 1898). S tema pesmima pa se je Župančič sploh poslovil od »Vrtca« in se umaknil Silvinu Sardenku, ki more dandanes edini tekmovali z njim kot izvrsten mladinski lirik. »Zvončku« Župančič ni odrekel svoje pomoči, toda ogrel se zanj ni. Zelo malo pesmi je priobčil v njem.

Župančič pozna vrednoto mladinske pesmi, katero je — dovolj značilno — Aškerc odklanjal kot manjvredno slovstveno blago. Zato je sprejel Ž. že v prvo zbirko venec takih pesmi in nato še trikrat zbral svoje otroške pesmi v »Pisanihah«, »Sto ugankah« in v »C i c i b a n u«, katerega je doživel intimno v krogu svoje mlade družinice. Župančič je tukaj poglobil otroško pesem, ustvaril trajno klasične umetnine in celo nove simbole. O simbolih ne bova govorila, toda uživala bova muziko »Zvonov«, »Vrabcev«, »Postovke« in »Uspavanke«, in bova zastrmela nad genialno narodno obliko pesmi »Zlato v blatni vasi« in globoko, proroško filozofijo »Naših luči«. Župančič je stopil kot pravi in veliki pesnik v vrste najslavitejših inorodcev in pevcev mladinskih pesmi: Verlaineja, Falkeja, Dehme'a Daj Bog, da bi našel sorodnega umetnika v risbi in glasbi, slovenskega Schwinda, Kreidolfa, Humperdinka!

Še kot anonimni gimnazijec je našel Župančič svoji poeziji pot v moderno, toda že z zrelim, umetniškim čutom, ki ga je koj spočetka obvaroval banalnih dekadentskih muh, katerim so podlegli pesniki-enodnevnicisti tistih dni in katere je tedaj dr. Opeka rezko izšibal v drobnih satirah v »Domu in svetu« (1899). Tedaj je izdal Župančič svojo prvo zbirko: »Č a š a o p o j n o s t i«. Prva slovenska pesniška zbirka ne z obliгатnim naslovom »poezij« in »pesmi«. Blesteč epiteton, podoba opojnosti polne čaše v okusu francoskega dekadentizma, absintskega miljeja. Nove dobe nov izraz, nova misel: roža močota, brezplodne ure, bolne rože, tuji, eksotični cvetovi, tuji verzi seguidil... vse okus nervoznega veka, dekadentskih ljudi. Moderna kretnja, živa erotika, jedek cinizem, kulturnobojno razpoloženje, stid pred filistroznostjo in bolna Heineju in Carduccijska sorodna sanjavost, so znaki čuvstvovanja tega novega »Sturma in Dranga«, teh modernih viharnikov in v veliki meri tudi Župančičeve »Čaše«. Vendar pa je knjiga že vse skozi Župančič, ves in samonikel, mlad ka-

kor je, duševno trpeč, neenoten, kaotično čuvstvujoč, miselno razdvojen in rahlo dekadentsko blaziran. »Čaša« je klic mladega hrepenenja, je plamteč klic iz polnočnih senc po sveti, čisti sreči nedolžnosti in pokoju. Čudno velik je v svoji sangvinično teatralni pozi:

Ah, ne dajte mi pištole,
jaz sem preveč radoveden.

Mlademu človeku niti teatralna poza ni laž, nego svojstvo, ni protislovje, in Ž. protislovi v »Čaši«, če slavi uživanje in nekaj pozneje joče za izgubljenim rajem mladostne, čiste ljubezni. Samo eno bova rekla: vse to ni nič čudnega! Eno in drugo je občutil pesnik, dvoje svetov govori iz njega: nravno dober je, ko pesni v duhu svoje verne mladosti in slovenske domovine, frivolen, ciničen je tedaj, ko govori pod vplivi tujih knjig. Je pač mlad človek in Slovenec, kakor midva, ki sva tudi znala prej reči »Teufel« nego Gospodovo molitev. Dasi so tedaj nekateri politični listi Župančiča slavili baš zaradi teh nravno nedobrih pesmi, jih bova midva — s Teboj govorim, mladi prijatelj — smatrala za umetniško nedobre in s tem večjo pravico, ker take pesmi poslej v Župančičevih zbirkah vse bolj ginejo in bi morala povsem odkloniti samo še pesem »Ob Kvarneru« radi drzkega bogokletnega panteizma.

»Čaša opojnosti«! Prečudno značilna pesem mladega pesnika in prečudno velik je bil njen vpliv na sodobno slovensko izobraženo mladino. Povedal bi Ti, da sem vstajal ob treh in jo bral skrivaj, pa mi ni za anekdote. »Čaša« je senzacija, mladostno delo, s katero se pričinja nova literarna struja. Ni umetnina v najzrelejši obliki, toda je vsebinsko neodoljiva, za tisti čas umljiva knjiga. V njej se je Župančič kot mlad abiturient predstavil Slovencem.

Štiri leta za »Čašo« je izdal Župančič zbirko »Č e z p l a n«. Izdal jo je že kot priznan pesnik, v prijetni obliki rdeče vezano in z zlatom rezano. Tudi v »Čez plan« še niso ugasnile vse »sence iz polnoči«, še je nekaj mlade bolesti v zbirki in pesnik še ni našel notranje harmonije in

toži o sebi, da je bilka nemirna, trst v vetru omahujoč in da čuti temno nad seboj oblast. Toda vse resneje se vprašuje ko mož: Kaj si sejal, mladenič, kaj boš žel? In toži: Domovina, domovina, kam življenje moje gre? In kakor Prešeren, primerjaje se oblaku, ki ga goni vihar, govori Župančič o viharju, ki se je izrul v puščavi, sam, da nihče zanj ni znal. Toda iz elegične nemoci sine moč: Ne usliši me, ne padi k meni! Moja mlada moč naj razvije, naj razmahne krila, naj preмага noč! Tako hrepeni pesnik po zvezdi, mornar, ki meri, ko je najvišji dan, daljo in nebeško stran, kondor, zibajoč se nad globinami, toreador, ki gre s pesmijo v boj in borbo. Kakor Gregorčič je tudi »Čez plan« poezija prigodnic, najplemenitejših, vse globlje občutenih. Gregorčič je komaj pogrebni govornik vpričo Župančiča, ko poje manom prijateljevim in pesem mladine in pesem domovine: vseh živih dan. Še več! Kaj je formalna lepota neprikladno jambске Gregorčičeve »Domovini« v primeri s strastjo Župančičevih anapestov ali slovesnih trohejev, hočem reči: ne zvone li Gregorčičeve pesmi deklamatorski, shematično, če je izbiral svojim najgloblje občutenim elegijam neelegični lahki jambski ritem in tako zabrisal pramoč čuvstva. Moderni Župančič pa govori jezik notranje emfaze: Tam na levi so gozdovi... Domovina, domovina, kam življenje moje gre... Sam, da nihče ga ne čuje...

Vsebinsko je Ž. tudi v »Čez plan« najlepši tedaj, ko se dotakne svoje boleče rane in izliva svojo bol nad nedosežnostjo lepe mladostne nedolžnosti. Nemirnemu, blaznemu ni dan vstop v Eden in raj nedolžne sreče in kakor Prešernu so mu deklishe oči kerub-varuh. Redkeje ko v »Čaši« zadeneš tu na frivolnost, in če je, je duhoviteje izražena, prikrita. Tupatam osupneš nad neko posebno — in če Župančiču v obraz in gesto pogledaš — fiziološko pogojeno kretnjo aforistične rezkosti v pesmih, kjer izraža svoje mnenje glede družbe, narodne ideje, poštenosti. (Prim. Gost, Epigrami i. p.)

»Čez plan« je veliko zrelejše delo kakor »Čaša«, ne zaključuje pa še pesnikovega razvoja, ne v vsebinskem, ne v jezikovnem oziru. Stvariteljna moč Župančičeva raste z rastočim njegovim umetniškim obzorjem, gleda po novih smereh, išče še bolj umetniški in slovenski izraz. Zmerni dekadent se je v dobi petih let polagoma razvil v umetnika impresionista in se razvija od tu naprej v dvojno smer, na eni strani v takozvani dinamizem, na drugi strani v filozofski mysticizem, in zdaj morda pod direktnimi francoskimi vplivi. V »Samogovorih« je intimen konfiteor človeka-akademika in umetnika. Ni zato prazno, da je zbirka težko umljiva ali, kakor je trdil neki kritik, slovenskemu duhu tuja. Nova oblika so ti »Samogovori« in zato jih more uživati le literarno večji človek, ne more jih preprost človek, ki iz Jakopičevega čopiča ne vidi ne realnega predmeta, ne umetnosti. Moje mnenje je, da je umetniško stremljenje Jakopičevo in Župančičevo v Samogovorih zelo sorodno: eden in drugi razumeta razvneti naraven predmet s čudovitim žarom vihrajoče svetle barve, oba sta — kar tako imenujemo — dinamika. V tem oziru pomeni »Duma« (= misel, premišljevanje) pač višek te umetniške struje v Župančiču, dočim je »Zvlakom« višek panegiričnega sloga Župančičevega. Toda Župančič ni artist, ki bi mogel prevzeti neko tehniko za maniro, njega navdihuje vsebina, duh stvariteljske umetnosti. Iz artistične meddobe se je z »Dumom« vrnil iz tujine in začel čuvstvovati jače nego kdaj prej slovensko, pri čemer mu je velika umetniška izobrazba silno koristila in ga usposobila, da si stvarja svoj slog, gleda s svojimi očmi. Vse pesmi Župančičeve po »Samogovorih« so plod velike umetniške sinteze, ki se je završila v pesniku, ko je strnil bogate umetniško znanstvene pridobitve v sebi: iz teh pesmi gleda zavedno posnemanje narodne oblike, domačega izraza, po prajeziku posneta nova besedna tvorba, obenem pa pesem najdovršenejše poetične podobe, najvišji vzor slovenske poetike. In kako čuvstvuje ta

Župančič? Slovensko! In problematično! Dokazi za to so: Jerala, Žrebljarji, Cican, Goriškim izgnancem. Ah, in morda bo Župančič tisti, ki bo uresničil sanje »Glasnikarjev« in nam dal prvi veliki ep in slovenski veliki ep! . . .

Ne samo v vsebini svoje umetnine kaže umetnik svojo samostojno stvariteljno silo, še jasneje se odkrivajo njegove pesniške lastnosti v slogu, ki se ujema z vsebino njegove duše. Slog pesnikov v vezani besedi je poetika njegovih pesmi. Ne bova študirala vsega Župančičevega sloga, ogledala si bova samo nekaj, njemu zelo značilnih posebnosti, nekaj drobcev iz njegove tehnike in tako malo pogledala v »delavnico« njegovo.

Podobno kakor nemški moderni so vpeljali tudi slovenski nekak nov pravopis v svojih zbirkah. Začetna črka verza ni velika, kakor prej, temveč je pisana kakor v prozi pod vplivom interpunkcije. Če je šel Nemeč St. Georges tako daleč, da je pisal celo brez vsake interpunkcije, mu v tem ni sledil noben slovenski moderni. Pač pa je prevzela slovenska pevska družba tisti zunanji ornat zaporednih pik, nestolpčno tiskanih kitic in reklamno neekonomičnost pri porabi papirja. Tudi naslovne vinjete so prišle v rabo. Opaziti je tudi, da so zdaj pesniške zbirke več ali manj zbirke ciklov, n. pr. Dan, Jutro itd. Če opazamo pri Nemcu Arno Holzu prepričanje, da je rima pesmi nepotrebna, tedaj vidimo tudi pri Župančiču in drugih modernih, da nočejo rimati v Gregorčičevi maniri vsega in za vsako ceno. Tudi poizkuse prostega ritma najdeš nekajkrat v Župančiču. Ritem ni več šablonski kakor pri starejših, ampak je vzet iz tistega miljeja kakor misel, čustvo ali vtis, ki se v ritmu izraža. Slovenska moderna je sicer ohranila precej zdrave pietete do tradicije in narodne pesmi. Kje imamo n. pr. Slovenci zablode v načinu Holzovega »Phantassus«? Nimamo jih in ni prav nič škode, ker smo premajhni, da bi si privoščili lakšen ekspresionizem, futurizem ali celo

kubizem. Tudi naši prozaisti šo obvarovali svoj slog raznih modnih novotarij in pokazali zdrav domač okus, ki jim je kazal k Trdini in ne k — »Papa Hamlet«. Zato je tudi tako kmalu ugasnila pri nas polpsovka »dekadent«, katero so slovenski pesniki prav malo zaslužili in veliko več — Hrvatje!

Toda vrniva se k Župančiču! Kot pravi veliki umetnik govori tudi Ž. svoj jezik, išče svojo obliko in raste iz svoje moči in šole pri svetovni literaturi v nekakih stopnjah k novim, izvirnim, samosvojim stilističnim posebnostim. Odločno, konsekventno in vidno rasteta njegova podoba in izraz. Župančič si ustvarja pesniški jezik, kakor dozda še noben slovenski pesnik v tako veliki meri. Župančič je muzikaličen in zelo patetičen, ko pesni reflektivno. Na drugi strani pa je zopet za čudo realističen, naiven, preprost — ko pesni v slovenskem duhu in vonjavosti otroške pesmi. Župančič je nov dokaz, da ne smemo vzeti Schillerjevega stavka o naivnih in sentimentalnih pesnikih za neovrgljivo teorijo. Eno smeva trditi o Župančiču: Njegova podoba (tropus), njegov ritem, njegova rima je umetniško občutena, ni posneta, nezavedno uporabljena. Vse je v njem občuteno in premišljeno, združena sta v Ž. talent in tehnična izobrazba. In to je dobro. Bilo je slabo, da pred modernimi marsikateri nadarjeni slovenski pesnik ni poznal tehnike! Navedla bova, prijatelj, nekaj Župančičevih stilističnih posebnosti. Predelaj jih s pomočjo dobre poetike in vedel boš povedati o marsikateri novi slovenski pesmi marsikaj več, nego more povedati zdaj marsikateri rodoljubni ljubitelj in podpornik slovenske literature, ki toži, da dandanes pesmi ne razume več.

To je nekaj novega, kaj ne, da rabi Ž. množino samostalnih imen, ki smo jih vajeni imenovati v ednini: večerni mrakovi, jasnine, globine, daljine, večerne samote, tihote, zarje, solnca. To je našel Župančič pri Francozih in Nemcih, a slovensko tudi ni slabo.

Dekadentom lastni so taki atributi: boleha luč, drevo bolehujoče, bolan smeh, mrtva solnca, mrtva usta, težki dnevi (časi), črne veje. — Dobri so, ker so psihološko umljivi in manj obrabljeni kakor: mrleča luč, usihajoče drevo, bridkosten nasmeh, nema usta, in pa ker so jih zares občutili ljudje, ki imajo seveda malo bolj nervozne živce kakor Jurčič. Izvirnost in novost boš našel v slednjem tropu in vsebinsko podčrtani besedi pri Župančiču. Mašila tu ni več. Zato si zapišiva nekaj Župančičevih metafor: mesec gre, mesec je razlit, obupa pijan, prostost šumi, brezplodne ure — vise nad mano, glasovi plapolajo, zvezde zvenijo, pobožne sveče, sveti duh pokoja, vonjava se cedi v tankih curkih, zaprli so mrzel mrak, pijana vest, oko hrepeni v daljine, mrtev spev, tisočoka noč, srebro perutnic, pomlad peti, vriskati prostost, vriskati vihar, vriskati plameneči klic, vihar se izruje, obraz bolečin, oko poljubi, véliki dan, temnousti grob, samosvoj korak, poldneva fanfare budijo, jagnje mehkoruno, pokoj daljin, oči pogum, oči ponosnih onemogli srd, ljubezni stožarki žar, beseda besed, temen nič — gladen volk, želje povešajo peruti, lasje so pali ko črn oblak, oblaki temno melodijo pojo, grobovi tulijo, stolpi kot smeh kljubujoč kipe izzivaje viharja moč, mak vihra v svobodi (dinamizem!), na sredi neba — na božjo dlan — na blestečo — postovka je sela — tam trepeta in ne more vstran, kaj res je kučmo z glave del že čas, nimam ljubečih rok — da nad mojim življenjem sijjo, dokler mi srce samo ne zasije, kjer najtišja je tihota, spev zaklije kot seme svetlo — ki ga noč razmeta (zvezde), večnost ugneta, kuj me — življenje, prsti se dobrikajo, z molitvami se dobrikajo ljudje, zemlje vzdihovanje je prevpilo moje sanje, sem objemal temo, vihar — na vrancu-oblaku jahaje, morje je stalo, v raj se prišalit, korak gre kot po-

tres, plast megla se prekolje, zor jutranji mu je desna perot in leva je zarja večerna, hrepenenje žre drob, razjeda možgane (Carducci), srečen biti do zvezd, cvetje spi, solnčna glorijska, hrast — mrakove bruhajoč vulkan, spomin se je zgostil iz temin, ure brezčasja, kretnja mrtvega veka, teme brezobrazne, mož naravnost, vodoraven mož, zagonetka mrtvih ust, kobilje razuzdani smeh itd., itd. Premnogo lepo belokranjsko besedo je uporabil Župančič, ki si tudi sam kuje izraze: prevarant, nočpolnoč, pomladnik, sviščati, igla-bodica, kremen-nekremenec, plamen-neognjenec, Šaroperci, Zemljerosci (prim. Levstikove

Sv. opravilo v vojski.

»konjekove«!), Vila Radodarka, Metuljarka, kučmar i. p. Župančič govori impersonalno: In vstalo je ko zvok fanfar, in vzplalo je kot silen žar, prišlo je kakor klic noči. Župančič tvori stavke: Višji si, bolj te pretresa vihar, višji si, bližji nebeski ti žar. Dehmela se spomnim (Mein Herz tönt in die Nacht hinaus, laut.), če slišim Ž.: Kakó šelest lesa poslušáš nem. Gregorčič skandira: Drevo rastoče v vinskem bregu... Župančič: Pri spovedi si bilà nocoj, So li vaše njive zorane? Njegove zbirke so skratka prava zakladnica za slovensko poetiko. Vzemiva slovo od Otona Župančiča in obiščiva vrstnika mu v »Domu in svetu« — Silvina Sardenka.

Dr. J. Samsa: William Shakespeare.

3. Shakespeareova tragedija.

Hamlet.

Terasa pred kraljevim gradom v Helsingöru na Danskem. Vojak Francisko stoji na straži. Nastopi častnik Bernardo, da prevzame njegovo mesto, za njim prideta njegova tovariša Horacij in Marcel. Bernardo in Marcel sta že dvakrat na straži ob 1 ponoči videla duha, Horacij ne verjame, hoče se prepričati. V tem trenutku prevzame vse tri groza, duh se prikaže oborožen, podoben je prejšnjemu danskemu kralju. Horacij ga zaroti, naj pove, kdo je. Duh molče odide. Prijatelji slutijo, da to ne pomeni nič dobrega; Marcel:

Tu sédimo in naj mi kdo pové,
Čemu to strogo, nočno straženje
Trpinči vsako noč podložnika?
Čemu lijo topove neprestano,
Po svetu vsem kupujejo orožja?
Zakaj priganjajo tesarje ladij,
Da pridnost njihova ne razločuje
Nedelje več od delavnikov grenkih?
Kaj se godi, da naglica ta pótna
Za pomočnico dnevu daje noč?¹
Kdo ve mi to razlagati?

Horacij meni, da se Danska pripravlja na vojsko proti mlademu norveškemu kralju Fortinbrasu, ki hoče od Danske nazaj zemljo, katero je moral odstopiti njegov oče prejšnjemu danskemu kralju. A glej, duh zopet nastopi in, ko ga hoče Marcel udariti s helebardo, izgine. Prijatelji sklepajo, da povedo, kar so videli, Hamletu², sinu prejšnjega kralja. — Drugi prizor se vrši v kraljevi dvorani v gradu; kralj, kraljica in Hamlet nastopijo s spremstvom. Kralj javi dvornikom, da se je poročil z ženo svojega brata, prejšnjega kralja, in pošilja dva poslanca na Norveško, da preprečita vojsko. Hamleta pa prosita kralj in kraljica-mati, naj neha z žalovanjem po umrlem očetu; Hamlet obljubi, a ko drugi

odidejo, nam odkrije v krasnem monologu ves stud in gnev, ki ga čuti do svoje matere, ker se je — še ne dva meseca po smrti njegovega očeta — poročila z bratom umrlega kralja. »Slabost, ime ti je ženska!« — »Toda srce naj počí, — usta naj molče.« Hamletovi prijatelji Horacij, Bernardo in Marcel razodenejo Hamletu, kar so videli na straži. Tudi Hamlet hoče videti prikazen. Strašna slutnja mu sine v dušo. »Temne hudobije, in če jih zemlja skriva, luč odkrije.« — Tretji prizor se odigrava v sobi prvega komornika Polonija. Njegov sin Laertes svari sestro Ofelijo pred občevanjem s Hamletom.

»Ni čednost ne uide zlobnemu
Obrekovanju; črv razjeda mlade
Jarí, še preden popje poženo,
In v ranem jutru in v mladostni rosi
Je najnevarnejši strupeni dih.
Zatorej boj se! Varnost je v bojazni;
Že sama, brez sovražnikov zunanjih,
Dovolj ima mladost notránjih bojev.«

Laertes se poslovi od očeta in od sestre ter odide v Pariz študirat, Ofelija pa obljubi očetu, da ne bo več govorila s Hamletom. — V četrtem prizoru vidimo Hamleta s prijateljema na terasi. Zopet pride duh in namigne Hamletu. Hamlet gre za njim in na oddaljenem kraju terase mu duh razodene, da je on duh njegovega očeta; brat, sedanji kralj, mu je spečemu na vrtu vlil strupa v uho, da bi dobil po njem krono in soprogo; pozivlje ga k maščevanju. Hamlet mu priseže, duh izgine. Tovarišema razodene Hamlet nalogo, ki ga čaka, ta mu prisežeta, da bosta molčala. — S tem je končano prvo dejanje, ki obsega e k s p o z i c i j o, nekak uvod v celo igro; zdaj vemo vse potrebno, da moremo igro razumeti in se za njen razvoj zanimati; poznamo predzgodovino igre, glavne osebe in njihovo medsebojno razmerje, nalogo glavnega junaka:

¹ Bridka slika našega časa!

² Izg. Hämlét.

»Čas je prišel iz reda, in gorje mi:
Jaz bil sem rojen, da ga uredim.«

Brez odmora — v Shakespeareovem gledišču — se začne drugo dejanje — naklepi sovražnikov proti glavnemu junaku Hamletu. Polonij pošlje služabnika v Pariz poizvedovat, kako živi tam mladi Laertes, Ofelija pa odkrije očetu, da je prišel Hamlet v njeno sobo, jo prijel za roko, trikrat z glavo zamajal, vzdihnil in — odšel. Skrbni oče smatra to za blaznost in meni, da je treba o tem obvestiti kralja. — Kralj naroči dvornikoma Rosenkranzu in Gildensternu, naj skušata Hamleta z zabavami razvedriti. Poslanca z Norveške se vrmeta s poročilom, da se mladi Fortinbras ne pripravlja proti Danski, ampak proti Poljski. Polonij prebere kralju pismo, ki ga je dobila Ofelija od Hamleta, ter trdi, da je Hamlet zblaznel vsled ljubezni do Ofelije. Da se prepričajo o tem, hoče Polonij pripeljati Ofelijo v galerijo, kjer se je kraljevič večkrat sprehajal; kralj in kraljica naj ga — skrita za pregrinjalom — opazujeta. Hamlet pride in začne v genialno blaznem tonu s Polonijem pogovor. Tako nastopa Hamlet odselej vedno v sovražni dvorni družbi, naravno in odkrito se vede samo v družbi svojih prijateljev. Sicer pa je njegov govor genialna zmes žgočega sarkazma, ostre kritike, subtilnega opazovanja, zagonetnega namigavanja in globokih čuvstev. Kako globoko misli Hamlet, dokaže Rosenkranzu in Gildensternu, ko ga posetita, da bi ga po kraljevem naročilu razvedrila. Hamlet sluti pravi vzrok njunega obiska in jima odpre za hipec pogled v svojo dušo, ki sta mu jo prevzemala gnev in stud nad svetom in človekom: »Kako imenitno delo je človek! Kako plemenit po svoji pameti! Kako neomejen po svojih zmožnostih! Po podobi in kretanju kako velik in čudovit! Po svojih dejanjih podoben angelu! Po svojem razumu podoben Bogú! Lepota sveta! Vzor vseh vidnih stvari! In vendar, — kaj je meni ta kvintesenca¹ prahu? ...« Gledališki igralci nastopijo in na Hamletovo željo predava eden iz neke igre od-

stavek, ki slika umor trojanskega kralja Priama v navzočnosti kraljice Hekube. Hamletu šine misel v glavo: z igralci se pogodi, da bodo prihodnji dan igrali na dvoru »Gonzagov umor«; nekaj vrstic hoče sam vstaviti v igro. Igralci so zadovoljni, in ko odidejo, slišimo Hamletov znameniti monolog:

»In zdaj sem sam!

O jaz ničvrednež, o jaz podli suženj!
Kaj ni to čudno, da je ta igralec
V navadni pesmi, le v sanjah strasti
Tako podredil dušo domišljiji,
Da ves bledel je v lica, da oči
Imel je solzné in obraz prestrašen,
Da padal mu je glas, da se je kretal
Po svojem čutu. — In vse to za nič!
Za Hekubo!

Kaj mu je Hekuba, kaj je on nji,
Da joče zaradi nje? — Kaj pač bi storil,
Da vzrok imel bi za resnično strast
Kot jaz? Preplaval oder bi s solzami,
Z besedami bi groznimi ljudem
Vznemirjal srca; tiral bi zločinca
V obupanje, nedolžnega bi strašil,
Omamil bi ušesa in oči. —
In jaz, —«

Da prežene vsak dvom o krivdi svojega strica — duh, ki ga je videl, je morda hudič, si misli Hamlet, — sklene med igro skrbno paziti na kralja; gotovo se izda. In »če zgane se, vem, kje je moja pot«. — Drugo dejanje je nategnilo napetost našega pričakovanja.

V začetku tretjega dejanja vidimo zopet kralja s spremstvom, tudi Ofelija je tu. Kralj in Polonij se skrivata za tapeto, Ofelija čita, Hamlet nastopi s slovitim monologom:

»Biti — ne biti? — to je zdaj vprašanje: —

In kaj je plemeniteje: — trpeti
Puščice vse in kopja zlè usode,
Ali se orožiti proti morju
Nadlog ter jih uničiti z uporom?
— — — — — Kdo bi nosil teže
In hropel znojen pod življenja jarmom,
Če ne bi groza pred nečim po smrti —
Pred zemljo tujo, iz katere potnik
Nikdar se več ne vrne — ne motila
Nam volje, da trpimo znana zla
Tu rajši, kakor da pobegnemo
K neznanim? ...«

¹ Vsebina, bistvo.

Ko ugleda Ofelijo, začne zopet v svojem navidez blaznem tonu govoriti: Ofeliji sve-tuje, naj gre v samostan. Kralju se zasvita, da ni vse blazno, kar Hamlet govori, boji se ga, sklene ga poslati na Angleško. — V drugem prizoru nastopijo igralci, Hamlet jim daje navodila za igro. Iz njegovih ust slišimo Shakespeareove nazore o nalogah dramske umetnosti: »Smoter igre je bil že od nekdaj, je in ostane, da kaže tako-rekoč naravi ogledalo, čednosti njene prave znake, grehu resnično podobo, sto-letju in času njunega bitja obliko«. V tem odločilnem trenutku čuti Hamlet, da po-trebuje pomoči, prijatelju Horaciju zaupa:

»Moža mi dajte, ki strasti ga niso
Napravile za sužnja, in zaprem ga
Globoko v srce svojega duha,
Tako kot tebe.« —

Naroča mu, naj tudi on pazi na kralja. — Danska koračnica, trompete zadoné, kralj in kraljica prideta s spremstvom in vsi sedejo. Začne se igra v igri — višek cele drame. Najprej pantomima:¹

Kralj in kraljica nastopita v prijaznem pogovoru, v cvetlični gredi sedeta, kralj zaspi, kraljica ga pusti in gre. Nato pride neki človek, vlije strupa v kraljevo uho ter odide. Kraljica se vrne, vidi kralja mrtvega in žaluje. Truplo odneso, morilec snubi kraljico, ta sprejme njegovo ponudbo. Ista igra se ponovi zdaj z besedami: Ko kralj (v igri) zaspi, pride njegov nečak Lucijan in mu vlije strupa v uho. Teга prizora kralj-gledalec ne more pre-nesti, vstane in zakriči: Luči! — stran! Polonij: Luči! Luči! Luči! Igra v igri je končana, vsi odidejo, razen Hamleta in Horacija. Hamlet je prepričan o zločinu svojega strica. — V tretjem prizoru trčita igra in protiigra skupaj: kralj naroči Rosenkranzu in Gildensteru, naj odpeljeta Hamleta na Angleško. Hamlet je pozvan k materi radi uprizorjene igre, Polonij pride kralju to poročat in obljubi, da bo za

tapeto poslušal njun pogovor. Ko je kralj sam, slišimo njegovo obupno izpoved:

»Gorje mi, gnilo je dejanje moje
In že smrdi k nebesom; sabo nosi
Prokletstvo najstarejše: bratomor! —
Moliti jaz ne morem, in četudi
Priganja me k molitvi moja volja:
Močnejša krivda se upira sklepu,
In kakor človek z dvojnim opraviлом,
Stojim in dvomim, kaj bi storil prej,
In ne storim ničesar ...

— — — — — Česa
Kesanje ne premore? — A kaj more,
Če se kesati ni mogoče mi?
Gorje! O prsa črna, kakor smrt!
O duša, ki zapleta se še bolj,
Želeča si prostost! — Angeli,
Pomozite mi, da poskušam! Trda
Kolena, pripognite se, in srce
Jekleno, bodi mehko kakor kite
Dojencev nežnih! — Vse bo morda dobro.«

Oddalji se in poklekne, čez nekaj časa vstane:

»Beseda dviga se, a duh je brez peroti
In prazen glas ne ve do neba poti.« —

Hamlet in mati. Hamlet ji hoče govoriti v dušo, ona se zboji, kliče na pomoč. Polonij zakriči za tapeto, Hamlet potegne meč in zabode v tapeto, Polonij umrje. Ko Hamlet z razgnevljenimi besedami očita materi njeno krivdo, se prikaže duh neoborožen in mu ukaže, naj z materjo govori, kraljica duha ne vidi, duh odide, Hamlet se poslovil od matere.

Konec tretjega dejanja, napetost med obema igrama je dosegla svoj višek: Hamlet mora na Angleško, spremljevalca imata tajno povelje, naj ga dasta umoriti; zdi se, da je junak izgubljen in da bo zmagala hudobija. V četrtem dejanju nastopi preobrat, p e r i p e t i j a ; Hamlet začne zmagovati.

V prvem prizoru razodene kraljica soprogu, da je Hamlet umoril Polonija, kralj ukrene potrebne odredbe, pošlje po Hamleta ter mu napove, da mora na Angleško. Na poti sreča Hamlet mladega Norvežana Fortinbrasa, ki gre z vojsko nad Poljsko — za kosček zemlje. Zopet

¹ Igra, v kateri se dejanje izraža le s kret-njami, brez besed.

se mu vest vzbudi, da nič ne stori v osvelo očetovo:

»Kako me obtožuje vse, priganja
Osveto mojo lenol! Kaj je človek,
če jed sta in pijača mu bogastvo
Največje in njegovih ur dobiček?
Žival, nič drugega! Gotovo Bog,
Ki z umom tolikim nas je ustvaril,
Da vidimo pred sabo in za sabo,
Ni dal nam zmožnosti in pameti,
Da v nas brez hasni bi plesnela.

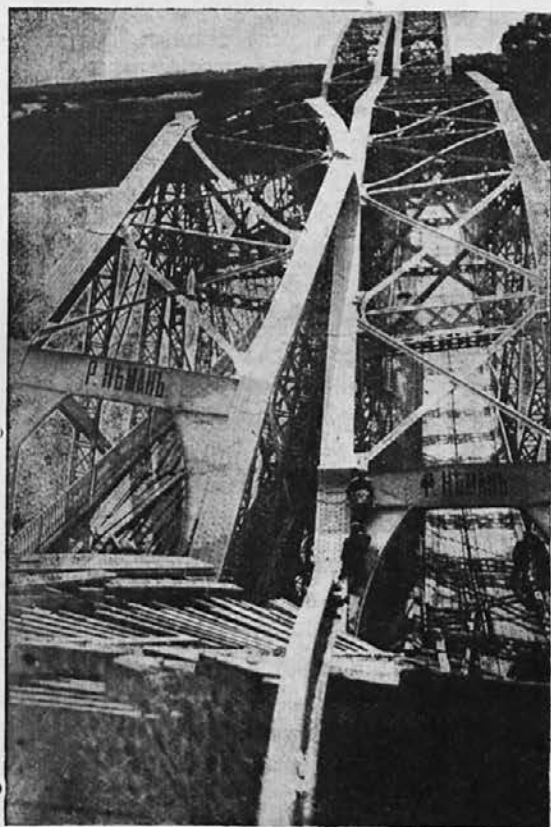
Resnično velik je le tisti, kdor se
Ne gane brez velikega povoda;
A ko mu je za čast, takrat bori se
Celo za bilko. In kako je z mano,
Ki me umor očeta, materina
Sramota ne in ne nagon krvi
In pameti, — ki ne vzbudi me nič?
— — — — — Zdaj misli se vzdramate,
Odslej le gorke si krvi želitel!» —

Peti prizor. V gradu. Horacij pripelje pred kraljico Ofelijo, ki je vsled očetove smrti zblaznela, kralj ne prikriva kraljici svoje bojazni, zlasti ker se je Polonijev sin Laertes vrnil iz Pariza in hoče maščevati smrt svojega očeta. V ozadju nastane hrup, plemič pride in sporoči, da ljudstvo kriči: kralj naj bo Laertes. Ta pride oborožen pred kralja s pozdravom: »Ti kralj nesramni, vrni mi očeta!« Ko se umiri in je pripravljen poslušati kralja, pride Ofelija, fantastično okrašena s travo in cveticami (Glej sliko str. 181, št. 8); blazna je. Grozna bol zadivja v Laertovem srcu:

»O posuši, solnce,
Možgane moje, ve skeleče solze.
Izžgite iz oči mi čut in moč!«

Kralj predlaga, da naj Laertovi prijatelji rzsodijo, kdo je kriv Polonijeve smrti; če njega spoznajo za krivega, zapade Laertu njegovo kraljestvo in življenje. Laertes je s tem zadovoljen. — K Horaciju prideta dva mornarja, ki imata od Hamleta pisma zanj in za kralja. Horaciju naroča Hamlet, naj se požuri k njemu; kralj pa bere v Laertovi navzočnosti Hamletovo obvestilo, da bo stopil jutri pred njegovo kraljevo obličje. Kralj in Laertes napravita načrt, kako Hamleta

uničiti; Laertes ga zaplete v dvoboj in rani z zastrupljenim orožjem; a za slučaj, da se dvoboj ne posreči, bo za Hamleta pripravljena strupena pijača. Kraljica pride s poročilom, da je Ofelija utonila. — Konec četrtega dejanja. Prva kraljeva nakana proti Hamletu se je izjalovila, a kralj je dobil v Laertu močnega zaveznika proti Hamletu. Z združenimi močmi ga skušata uničiti; se jima li posreči? Njun

Podrti most čez Njemen.

naklep zopet izpodbode naše pričakovanje.

Peto dejanje se prične na pokopališču; dva grobarja — ljudska humoristična tipa — kopljeta grob za Ofelijo in ugibljeta o njeni smrti. Hamlet in Horacij natopita in se spustita v pogovor z grobarjem. Čudovit prizor: Grobar — vajen svojega dela — žvižga veselo pesmico in koplje, lobanja za lobanjo prihaja na dan; Hamlet jih ogleduje in razmotriva s Ho-

racijem o človekovi minljivosti; grobar izkoplje črepinjo kraljevega šaljivca Yoricka, Hamlet jo vzame v roko (glej sliko str. 178, št. 8): »Ah, ubogi Yorick! Poznal sem ga, Horacij: bil je dečko neizmernega humorja, najmenitnejših dovtipov... Kje so zdaj tvoje šale? Tvoji skoki? Tvoje pesmi, tvoja veselost, ob kateri se je grohotalo vse omizje? Ali ni nikogar več, ki bi se jezil nad tvojim režanjem? Vse izginilo? Idi zdaj v sobo milostive gospe in povej ji, da dobi naposled takle obraz, četudi se maže za prst debelo: spravi jo v smeh s tem!« — Pogreb Ofelije: duhovniki, truplo Ofelije, Laertes in žalovalci, kralj, kraljica, spremstvo. Duhovnik pove Laertu, da sme Ofelijo pokopati le po najpreprostejšem cerkvenem obredu, ker možnost samomora ni izključena. Ko je truplo v grobu, skoči Laertes notri, da jo še zadnjič objame, za njim Hamlet, vname se boj, spremstvo ju razdruži, oba prideta iz groba, vsi odidejo. V drugem prizoru razodene Hamlet Horaciju — in nam — kako se je otel smrti. Dobil je slučajno pri svojih dveh spremljevalcih pismo, v katerem kralj naroča angleškemu dvoru, naj dá Hamleta umoriti. Hamlet je to pismo zamenjal z drugim, v katerem roti Angleško, naj dá ta dva prinašalca pisma brez odloga umoriti. Nato so jih napadli morski roparji, Hamlet se je rešil na dansko zemljo; žal mu je, da se je sprl z Laertom. Dvornik Osrick pride s poročilom, da sta kralj in Laertes napravila stavo, da bo v dvoboju Laertes podlegel Hamletu. Ta se genialno norčuje iz dvorne kreature (Osrick), a sprejme stavo. — Kralj in kraljica, Laertes, dvorno spremstvo. Hamlet se spravi z Laertom. Začne se dvoboj, Hamlet zmaguje, kraljica hoče piti na njegovo zdravje in prime za čašo, pripravljeno za Hamleta. Kralj: »Gertruda, ne pij! — Ta čaša je ostrupljena; prepozno!« Laertes in Hamlet se borita dalje, Laertes rani Hamleta z zastrupljenim mečem, v razgretosti premenita meče in Hamlet rani Laerta, kraljica umrje, Laertes omahne z besedami: »Ne morem več — kralj, kralj

je vsega kriv!« Hamlet: »Ost je zastrupljena? Če je tako, tedaj pa stori svoje delo, strup!« Zabode kralja, Laertes in Hamlet si medsebojno odpustita, Laertes izdihne. Za sceno se sliši streljanje in vojaška godba v daljavi, Osrick javi prihod mladega zmagovalca Fortinbrasa, umirajoči Hamlet mu dá svoj glas kot danskemu kralju. Fortinbras nastopi:

— — — — — O smrt ponosna,
Kak praznik si pač danes praznovala,
Da z enim mahom si takó
Krvavo knezov toliko zadela?«

Iz Angleške pride sel s poročilom, da sta Rosenkranz in Gildenstern mrtva, Fortinbras ukaže sklicati plemiče na zbor in nastopi kot gospodar položaja:

»Hamleta
Naj kot junaka štirje stotniki
Neso visoko na prestolu: kajti,
Da prišel bil je nanj, nikjer gotovo
Ne bilo bi jednakega mu kralja.
In pri obhodu naj vojaška godba
In bojne šege glasno govore
Za njega! — Dvignite mrličje vse!
Borišču se spodobi ta prizor,
Dvorani tej se ne poda umor.
Naj streljajo topov!«

Mrtvaška koračnica, salva topov. Konec. — Peto dejanje obsega takozvano katastrofo, popoln preobrat (*καταστροφή*) cele igre, njeno razrešitev in konec: Zloba je premagana in z njo vsi, ki so ji služili. Pri tem pade tudi junak, dasi njegova krivda ni tolika kakor udarec, ki ga zadene. Hamletova tragična krivda je njegovo pomišljanje, njegova neodločnost; ne more se odločiti, da bi stopil pred kralja in mu povedal naravnost v obraz: »Ti si morilec mojega očeta; daj mi zadoščenje!« In to mu je v pogubo. Da lopovski kralj-morilec pade, je zaslužena kazen, ki jo zahteva pravica, a da pade tudi Hamlet, je — tragično, a človeško, in zato vredno umetniške uprizoritve. Uprizarjanje takih in podobnih tragičnih slučajev je višek in namen dramske umetnosti. Taka tragedija nas dviga, krepi, spravlja z bridko usodo našega živ-

ljenja; to je bistvo tragedije, ki ga je že Schiller tako krasno opredelil: »Das große gigantische Schicksal, welches den Menschen erhebt, wenn es den Menschen zermalmt.« Umetniška tragedija se konča vedno z neko disharmonijo: junak trpi huje

nego je zaslužil; končni obračun ni popolnoma natančen in na obeh straneh enak, je pač človeški. Končno veljavni, vse dolgove in zasluge vpoštevajoči račun se sklepa in plačuje — onstran zavese svetovnega odra.

(Konec.)

France Bevk: Indija Koromandija.

Razmišljanje ubogečega dečka.

Včeraj je bil praznik: nič nismo jedli, tudi nastavljeni se ni bilo treba, zato sem smel po mestu. Na Ringu sem videl pajčca na prodaj. Prav majhen je. Niti tako velik ni kot naš Pepe, ki so ga kupili ravnokar, in še jokati ne zna tako, kot jočejo drugi. Pajčec pa ima rdeča lica in rdeč nos, koničasto kapo na glavi in činele v rokah.

Mati je dejala, da mi ga kupi, če bo imela denar in se bom hodil nastavljat. V šolo mi ni treba... Mislim, če bom opravil dopoldne, bom letel na Ring, da pogledam pajčca še enkrat. Snoči nisem vedel povedati materi, ali ima rdečo ovratico ali je nima. Toliko pa vem, da ima zelene hlačice. Najbrže tudi tolče s činelami, če ga pritisneš na prsni s palcem, in če ne tolče, ni nič vreden. Vprašal bom prodajalko, če tolče in koliko stane. Obljubi mi lahko tudi, da ga ne proda nikomur. Mati ga kupi gotovo.

Ta ženska, ki stoji pred mano in drži veliko pisano torbo na roki, je tako velika, da ne vidim nikamor. Zadať je deklica, ki se naslanja skoraj name. Čutim, kako se trese in prestopa z noge na nogo. Ko sem se prej ozrl, je bila rdeča, zdaj je zelena. Zelenih ljudi še nisem videl.

Kako bi stopil iz vrste in pogledal krog vogla, če je že mnogo ljudi pred menoj? Mislim, da jih je mnogo. Na uri se je pomaknil kazalec že trikrat okoli. Okrogel kamen, ki je bil pod nogami, se je izgubil. Ali smo šli dalje, ali pa so me pomaknili nazaj?

Jaz ne čutim nog. Ta, ki stoji poleg mene, se ne vidi iz suknje. Naslonil se je na zid in gleda v nedrije, kapo ima čez ušesa. Gospod z rdečim nosom in velikimi očmi ga je potresel, da se je zbudil. Hotel se je sesesti na tla, a niso mu pustili.

»Vi boste zmrznili,« so mu dejali.

»Aaa?« je dejal in dvignil oči. Jaz sem se bal teh oči.

»Vi boste zmrznili.«

Glavo je del zopet v nedrije. Vsi so ga gledali.

Kako so mogli misliti, da bi zmrznil? Ali to ne boli? Res je, da je Rudi Štajn pred par dnevi poleg mene zaspal in se ni prebudil več, ravno, ko je prišel na vrsto, da bi stopil v prodajalno. Bil je manjši deček kot jaz in zelo razumen. Naučil me je, kako je treba narediti, da se ne čuti mraz. Sprva boli in peče, potem pa utihne in celó prijetno ščegeče. Ná; če se primem za ušesa, ne čutim...

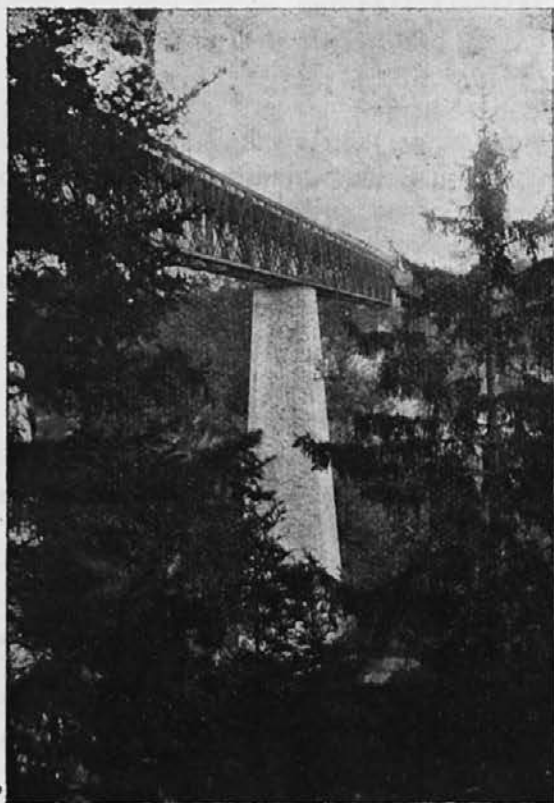
Skoraj bi zaspal tudi jaz. Ne maral bi zaspati ravno, ko je treba stopiti v prodajalno. Redar bi me lahko zapodil brez kruha domov. Mati bi jokala. Popoldne bodo delili premož. Jaz ga upam nesti sedem kil. Mati, ki leži, pravi, da je to zame preveč. Ona ga ne bi nesla toliko. Jaz sem močnejši kot mati.

Deklica, ki je za mano, pravi, da jih je trikrat toliko pred vogalom ulice kot za vogalom in da je vseh mnogo, mnogo... Jaz vidim še vedno samo pleča ženske, ki stoji pred mano s pisano torbo.

Jaz bi šel na Ring. Deklica za mano,

ki je postala naenkrat bleda in se ne trese nič več, pravi, da morda sploh ne bodo odprli prodajalne, in mogoče je, da so me potisnili nazaj. Če ne dobim kruha, ali ne bi skočil na Ring? Tačas pa bi odprli in dobil bi morda vendarle — poleg tega ne bi — zaspal...

Bogve, če mi mati kupi pajāca. Pravi, da nima denarja. Čemu je kupila Pepeta?

Most čez Tunguzko.

Mati ne je ničesar, Pepe se samo joče, Hanžek pa drži ves čas prst v usta: od nje je skoraj sit. No, jaz...

Rudi, ta, ki je zmrznil in ki je stal največkrat poleg mene, je dejal, da bi najraje nič ne jedel. Dejal je tudi, da bi zaspal in se ne zbudil prej, da bi mu sveži kolači

zadišali v nos. Četudi je bil majhen deček, manjši nego jaz, je bil vendar zelo razumen.

Pa je tudi rekel, da bi rad živel v pravljici tam, kjer se ljudje nasitijo iz lončkov, majhnih kot naprstniki. Ni pa vedel, kod je pot v to deželo. Stari učitelj, ki mu je pravil o tem, je umrl. Rudi je trdil, da je v lončkih med. Morda pa je res — — —

Zopet me je stresel ta hudobni človek. Ta gospod z rdečim nosom in debelimi očmi, se zdi, da nima drugega opravka, kot da muči ljudi, ki bi radi spali. Saj je pijan. Najbrže je pijan... Ne bom zaspal. Zdaj so se zganili ljudje, pa bi zaspal. In če bi zadremal malo... prebudil bi se gotovo prej...

Ali ne vé ta rdečenosi gospod, da sem vstal že ob treh? Včeraj sem stal ves dan na nogah... danes sem pojedel dva krompirja... No, tedaj: gledal bom ljudi, ki hodijo mimo, in nič več dremal. Niti mi ta droben sneg, ki leti v obraz, ne pusti tega. Kje sejejo tako droben sneg?... Oni gospod v kočiji je gotovo general...

Sneg je kot moka... Na licih se topi, na nosu se ne topi več. Kakšni bi bili kolači iz te moke? Kje je pot v Indijo Koromandijo? Četudi ni Rudija, šel bi sam...

Gospod, ki je zavil v kožuh in ki se mu ne dremlje nič več, se mi je smejal na vprašanje. Tudi on bi šel za meno, če bi vedel za pot... ti vsi...

Najbolj se mi smili deklica, ki niti bela ni več, ampak taka kot vosek. Vsak trenutek zapre oči in jih odpre... Potem bi niti pajāca ne hotel več...

...Ali je šel Rudi tja?... Povedal bi bil... Njega so pokopali... Če bi šel vedno dalje... dalje... bi morda prišel tja... Mene ne zebe čisto nič več... tudi lačen... nisem... Zdi se mi... da tudi nog več nimam... ne rok — — —

Fr. Omerza: Odlomki iz del cerkvenih pisateljev.

Διδαχή τῶν δώδεκα ἀποστόλων.

Leta 1873. je našel v Konstantinoplu metropolit Philotheos Bryennios iz Nikomedije kratek, a velezanimiv, l. 1056. grški pisan rokopis, ki nosi naslov *Διδαχή τῶν δώδεκα ἀποστόλων*. Na podlagi tega rokopisa, ki se nahaja sedaj v Jeruzalemu, je izdal Bryennios ta spis prvikrat l. 1883. Prvih 6 poglavij je našel Schlecht v latinski prestavi v nekem monakovskem rokopisu in jih priobčil l. 1900.

To knjžico moramo smatrati kot najstarejši katekizem, ki se deli v 3 dele. Prvi del (pogl. 1—6) obravnava moralna vprašanja. Da se je ta del posebno rabil, zlasti pri pouku katehumenov (ki so se pripravljali za prejem sv. krsta), nam priča to, da se nam je ohranil tudi posebej sam. Drugi del (pogl. 7—10) govori o liturgiki: krst, post, molitev, sv. evharistija. Tretji del (pogl. 11—15) se peča z juridičnimi vprašanji: razmerje med posameznimi člani cerkvene občine. 16. pogl. tvori konec in izpodbuja vernike k čuječnosti. Knjiga je nastala v Siriji proti koncu 1. ali v začetku 2. stoletja.

Da spoznamo najstarejši krščanski nauk in kako je bila prvotno cerkvena občina urejena, hočemo podati v naslednjih številkah »Nauk dvanajsterih apostolov« v izvorniku.

1. Ὅδοι δύο εἰσί, μία τῆς ζωῆς καὶ μία τοῦ θανάτου, διαφορὰ δὲ πολλή μεταξὺ τῶν δύο ὁδῶν.

Ἡ μὲν οὖν ὁδὸς τῆς ζωῆς ἐστὶν αὕτη πρῶτον ἀγαπήσεις τὸν θεὸν τὸν ποιήσαντά σε, δεύτερον τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν· πάντα δέ, ὅσα ἐάντι θελήσης μὴ γίνεσθαι σοι, καὶ σὺ ἄλλῳ μὴ ποιεῖς.

Τούτων δὲ τῶν λόγων ἡ διδαχὴ ἐστὶν αὕτη ἐβλογοεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμῖν καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν ὑμῶν, νηστεύετε δὲ ὑπὲρ τῶν διωκόντων ὑμᾶς· ποία γὰρ χάρις, ἐάν

ἀγαπᾶτε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς; οὐχὶ καὶ τὰ ἔθνη τὸ αὐτὸ ποιοῦσιν; ὑμεῖς δὲ ἀγαπᾶτε τοὺς μισοῦντας ὑμᾶς, καὶ οὐχ ἕξετε ἐχθρόν. Ἀπέχου τῶν σαρκικῶν καὶ σωματικῶν ἐπιθυμιῶν. Ἐάν τις σοι δῶ ῥάπισμα εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα¹, στρέψου αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην, καὶ ἔση τέλειος· ἐάν ἀγγαρῆσῃ σέ τις μίλιον ἔν, ὕπαγε μετ' αὐτοῦ δύο· ἐάν ἄρη τις τὸ ἱμάτιόν σου, δός αὐτῷ καὶ τὸν χιτῶνα· ἐάν λάβῃ τις ἀπὸ σοῦ τὸ σόν, μὴ ἀπαίτει· οὐδὲ γὰρ δύνασαι. Παντὶ τῷ αἰτοῦντί σε δίδου καὶ μὴ ἀπαίτει· πᾶσι γὰρ θέλει δίδοσθαι ὁ πατήρ ἐκ τῶν ἰδίων χαρισμάτων. Μακάριος ὁ δίδους κατὰ τὴν ἐντολήν· ἀθῶος γὰρ ἐστίν. Οἱ αὖ τῷ λαμβάνοντι· εἰ μὲν γὰρ χρεῖαν ἔχων λαμβάνει τις, ἀθῶος ἐστίν· ὁ δὲ μὴ χρεῖαν ἔχων δώσει δίκην, ἵνα τί ἔλαβε καὶ εἰς τί· ἐν συνοχῇ δὲ γενόμενος ἐξετασθήσεται περὶ ὧν ἔπραξε, καὶ οὐκ ἐξελεύσεται ἐκεῖθεν, μέγχις οὗ ἀποδοῖ τὸν ἔσχατον κοδράντην. Ἀλλὰ καὶ περὶ τούτου δὲ εἴρηται· Ἰδρωσάτω ἡ ἐλεημοσύνη σου εἰς τὰς χεῖράς² σου, μέγχις ἂν γνῶς, τίνι δῶς.

2. Δευτέρα δὲ ἐντολὴ τῆς διδαχῆς· οὐ φρονεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ παιδοφθορήσεις, οὐ πορνεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ μαγεύσεις, οὐ φαρμακεύσεις, οὐ φρονεύσεις τέκνον ἐν φθορᾷ οὐδὲ γεννηθὲν ἀποκτενεῖς, οὐκ ἐπιθυμήσεις τὰ τοῦ πλησίον. Οὐκ ἐπιορκήσεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις, οὐ κακολογήσεις, οὐ μνησικακήσεις. Οὐκ ἔση διγνώμων οὐδὲ δίγλωσσος· παγὶς γὰρ θανάτου ἡ δίγλωσσία. Οὐκ ἔσται ὁ λόγος σου ψευδής, οὐ κενός, ἀλλὰ μεμεστωμένος πράξει. Οὐκ ἔση πλεονέκτης οὐδὲ ἄρπαξ οὐδὲ ὑποκριτῆς οὐδὲ κακοήθης οὐδὲ ὑπερήφανος. Οὐ λήψῃ βουλήν πορνῶν κατὰ τοῦ πλησίον σου. Οὐ μισήσεις πάντα ἄνθρωπον, ἀλλὰ οὗς μὲν ἐλέγξεις, <οὗς δὲ ἐλεήσεις>, περὶ δὲ ὧν προσεύξῃ, οὗς δὲ ἀγαπήσεις ὑπὲρ τὴν ψυχὴν σου.

¹ ἕσα ἐάν = ἕ ἄν.

² ἕστυ, lice — ² t. j. ἐν χερσὶ σου.

3. Τέκνον μου, φεῶγε ἀπό παντός πο-
νηροῦ καὶ ἀπό παντός ὁμοίου αὐτοῦ. Μὴ
γίνου ὀργίλος, ὁδηγεῖ γὰρ ἡ ὀργὴ πρὸς τὸν
φόνον, μηδὲ ζηλωτῆς μηδὲ ἐριστικὸς μηδὲ
θυμικός· ἐκ γὰρ τούτων ἀπάντων φόνοι γεν-
νῶνται. Τέκνον μου, μὴ γίνου ἐπιθυμητής,
ὁδηγεῖ γὰρ ἡ ἐπιθυμία πρὸς τὴν πορνείαν,
μηδὲ αἰσχρολόγος μηδὲ ὑψηλόφθαλμος· ἐκ
γὰρ τούτων ἀπάντων μοιχεῖαι γεννῶνται.
Τέκνον μου, μὴ γίνου οἰωνοσοζόπος, ἐπειδὴ
ὁδηγεῖ εἰς τὴν εἰδωλολατρίαν, μηδὲ ἐπαισιδὸς
μηδὲ μαθηματικὸς μηδὲ περικαθαίρων, μηδὲ
θέλε αὐτὰ βλέπειν <μηδὲ ἀκούειν>· ἐκ γὰρ
τούτων ἀπάντων εἰδωλολατρία γεννᾶται. Τέκ-
νον μου, μὴ γίνου φεύστης, ἐπειδὴ ὁδηγεῖ
τὸ φεῦσμα εἰς τὴν κλοπὴν, μηδὲ φιλάργυρος
μηδὲ κερόδοξος· ἐκ γὰρ τούτων ἀπάντων
κλοπαὶ γεννῶνται. Τέκνον μου, μὴ γίνου
γόγγυσος, ἐπειδὴ ὁδηγεῖ εἰς τὴν βλασφημίαν,
μηδὲ αὐθάδης μηδὲ ποιηρόφρων· ἐκ γὰρ
τούτων ἀπάντων βλασφημίαι γεννῶνται. Ἰσθι
δὲ πραῶς, ἐπεὶ οἱ πραεῖς κληρονομήσουσι τὴν
γῆν. Γίνου μακρόθυμος καὶ ἐλεήμων καὶ
ἀκακος καὶ ἡσέχιος καὶ ἀγαθὸς καὶ τρέμων
τοὺς λόγους διὰ παντός, οὗς ἤκουσας. Οὐχ
ὕψωσεις σεαυτὸν οὐδὲ δώσεις τῇ ψυχῇ σου
θράσος. Οὐ κολληθήσεται ἡ ψυχὴ σου μετὰ
ὕψηλων, ἀλλὰ μετὰ δικαίων καὶ ταπεινῶν
ἀναστραφήσῃ. Τὰ συμβαίνοντά σοι ἐνεργή-
ματα ὡς ἀγαθὰ προσδέξῃ, εἰδὼς, ὅτι ἄτερο
θεοῦ οὐδὲν γίνεται.

Sv. Polikarp.

(Konec.)

»Ko je pa videl tekmeč, zavistnik, hudobnež in sovražnik rodu pravičnih velikost njegovega pričevanja in njegovo od začetka brezmadežno življenje, da ga krasí venec neminljivosti in da je dobil plačilo, kateremu ne more nihče oporekati, si je prizadeval, da bi ne dobili niti njegovega telesa, dasi jih je mnogo želelo, da bi to storili in postali deležni njegovega svetega telesa. Navdahníl je torej Niketa, Herodovega očeta, Alkejinega¹ brata, naj se obrne

¹ Smirñčani bi ne bili Alke sploh nič omenili, ko bi ne bila kristjana in vsem znana. To so torej storili, da se še jasneje pokaže krivda Niketa, ki je rajši poslušal obrekovanja Judov kakor sestro, od

s prošnjo na prokonzula, da naj ne izroči njegovega trupla, češ, da ne puste Križanega in začno tega častiti. To so pa rekli, ker so jih podpihovali in pritiskali Judje, ki so tudi pazili, ko smo ga hoteli vzeti z ognja, ne da bi vedeli, da ne bomo mogli nikdar zapustiti Kristusa, ki je trpel za rešitev ljudi celega sveta, nedolžen za grešnike, ali koga drugega častiti. Tega namreč molimo, ker je Sin božji, mučence pa kot učence in posnemalce Gospodove po pravici ljubimo zaradi neprekosljive vdanosti do svojega kralja in učitelja. O, da bi postali tudi mi njihovi tovariši in součenci!

Ko je torej videl centurijon pričkanje Judov, ga je dal položiti sredi grmade, kakor je bila pri njih navada, in sezgati. In tako smo mi pozneje pobrali njegove kosti, ki so nam dragocenejše kot zlahtni kamni in imenitnejše kakor zlato, in jih spravili, kjer je bilo primerno. Gospod nam bo dodelil, da se bomo tam po možnosti zbirali v veselju in radosti in obhajali rojstni dan¹ njegove mučeniške smrti, da se spominjamo onih, ki so boj že prestali, in da se izvezbajo in pripravijo oni, ki jih to še čaka.

To poročamo o blaženem Polikarpu, ki je sicer z onimi iz Filadelfije kot dvanaajsti pretrpel v Smirni mučeniško smrt, pa se vendar samo on pri vseh bolj omenja tako, da tudi neverniki o njem povsod govoré. Bil je namreč ne le znamenit učenik, ampak tudi odličén mučenec, čigar mučeništvo žele vsi posnemati, ker se je izvršilo po evangeliju Kristusovem.² Z vztrajnostjo je premagal krivičnega prokonzula in tako prejel venec neminljivosti; zato se zdaj veseli in proslavlja v družbi apostolov in

kateré je lahko zvedel, kakšni da so kristjani. To je najbrž ista Alke, katero pozdravlja Ignacij za Trajana v pismu do Smirñčanov.

¹ Po mučeniški smrti se človek rodi za večno življenje. Sv. Cerkev ne obhaja praznika kakega mučenca na dan njegovega rojstva, ampak njegove smrti. In ta dan imenuje »dies natalis, natalitia«. Prim. Ignacij, Pismo do Rimljanov: Mentor 1915/16 str. 149.

² Glej Mentor 1916/17, str. 68, op. 3 in besedilo zgoraj!

vseh pravičnih Boga in vsegamogočnega Očeta in hvali Gospoda našega Jezusa Kristusa, zveličarja naših duš, voditelja naših teles in pastirja katoliške Cerkve po vsem svetu.

Prosili ste nas sicer, da vam naj bolj na široko vse razložimo, kar se je zgodilo, mi smo vam pa za sedaj to sporočili le v glavnih potezah po našem bratu Markionu.¹ Ko torej to preberete, pošljite pismo tudi oddaljenejšim bratom, da tudi oni slave Gospoda, ki izbira med svojimi služabniki.² Njemu pa, ki nas more v svoji milosti in dobroti vse pripeljati v večno kraljestvo po svojem edinorojenem sinu Jezusu Kristusu, naj bo čast, slava, moč in veličanstvo

¹ Zahn misli, da so Smirncani naročili Markionu, naj spiše pismo, Funk je pa mnenja, da je Markion samo prinesel pismo v Filomelium.

² T. j. nekatere izbere, da umro mučeniške smrti.

na veke. Pozdravite vse svete! Pozdravljajo vas vsi, ki so z nami, in Evarestus, ki je to pisal, z vso svojo družino.

Mučen je pa bil blaženi Polikarp 2. dne meseca ksantika,¹ 23. februarja, na veliko soboto ob drugi uri popoldne. Prijeti ga je pa dal Herodes, ko je bil višji duhovnik Filipus iz mesta Trales, prokonzul Statius Kvadratus, večni kralj pa naš Gospod Jezus Kristus, kateremu bodi čast, slava, veličanstvo in večni prestol od rodu do rodu. Amen.«

Mrakar Jožef,
šestošolec, št. Vid.

¹ Ksantikus je bil 6. mesec macedonskega leta, ki se je pričelo z 22. februarjem. Orientalna cerkev zato še vedno obhaja njegov praznik 23. februarja, kar nas potrjuje v tem, da moramo brati *Μαρτίου*, ne *Ἀπριλίου*, kot hočejo oni, ki pravijo, da je umrl v soboto vel. tedna.

Dr. I. Pregelj: Književni pomenki.

Luis Coloma. **Boy**. Iz španščine prev. A. Kalan. Založila Katol. bukvarna v Ljubljani. — Morda Ti je to ali ono ime iz španskega slovstva znano, morda poznaš slovitega Cervantesovega Don Kihota, morda eno ali drugo igro veldramatika Calderona. Prav gotovo pa je, da Ti novo špansko slovstvo ni kdovekaj znano ali, da se izrazim s šalo: Tebi in meni je novejša španska literatura precej španska. Komaj troje velikih umetnikov novejšee dobe poznam: dramatika Echegaray, ljubeznivega Antonia de Trueba, ki je oprostil špansko slovstvo francoskega vpliva, in preznačilno osebnost svetovno proslulega jezuita Luis Coloma. Nekaj je že in morda dovolj, da si bova mogla ustvariti nekaj glavnih predstav o posebnostih španskega slovstva. Iz Calderona in Lope de Vega spoznamo, da je španska igra prav tako tipična kakor angleška. Iz Cervantesa vemo, da je španski humor prav tako samostojen, bahato grotesken kakor Šekspirjev. Moderni Echegaray ljubi patos in veličino odra popolnoma v duhu španskega okusa za teatralno pozo, kakor razume na drugi strani Trueba slikati in pripovedovati ljudovito izvirno, neprekosljivo domače v načinu starega mojstra Cervantesa. Calderon... Echegaray, Cervantes... Trueba!

Kaj vse leži med njimi, ne veva, vidiva pa jasno in na prvi hip, da je duh Calderonov še vedno tudi svojstvo Echegaraya in Cervantesov humor še vedno isti v Truebi ali še odličneje izrazit v Colomi. Ta svojstva, ki so lastna najizrazitejšim zastopnikom španskega slovstva, smeja smatrati za tipična svojstva španskega slovstva: ljubezen za gotovo teatralno gesto in slovesno obliko in pristno španski humor, ki je oster, piker, grotesken. Pretežno svojstvo španskih pisateljev pa je tudi to, da znajo vselej podrediti umetniški smoter smotru ideje: tendenciozni so. To je svojstvo vsakega pravega Španca, ki je globoko veren in se v tem loči od lahkoživega Francoza in skeptičnega Angleža. Po teh svojstvih je špansko slovstvo diven predmet za primerjalno slovstvo; loči se ostro od angleškega, francoskega, italijanskega, nemškega in ruskega in je tudi vplivalo časovno na nekatera teh slovstev, n. pr. na nemške romantike in morda neposredno tudi na našega Prešerna. V okviru španskega slovstva nama je premetriti P. Luis Coloma in njegovo povest »Boy«. Kdo je Coloma? Jezuit, ki piše z misijonskim namenom, pisatelj novega časa, ki je edini priznal, da je tendenciozen in ne umetnik *l'art pour l'art*. In vendar ga je svet izklicjal za velikega umetnika. Coloma je po-

temtakem čudovito lep krščanski Tolstoj, ki je velikemu Rusu tudi v življenjskih doživljajih soroden: plemič, prosvetljeneč, spokorjenec, posvetnjak, ki je šel za glasom svoje duše in je našel Boga; kateremu pa ni ostalo skrito nobeno zlo ne velikih, ne malih, in ki ima tisto odločnost, da pove svoji dobi resnico v obraz brezobzirno, toda umetniško popolno. To je storil španski Tolstoj predvsem v »Malenkostih« (Pequeñeces) (knjiga Leonove družbe), v številnih kratkih novelah in romanih, v sloviitem Janezu Smoli (Juan Miseria) in romanu Boy, kjer razkriva bolesti svojega naroda kakor jasno-poljanski stavec. Prav je, da so slovenski prevajateli (dr. Jehart, Tomec, Kalan) izbrali najznačilnejše tendenčne Colomove umetnine. Še bolj prav bi bilo, da bi prevedli še več, tako Pripovedi za mladino, Ubogi in bogati i. dr. (Dobrih nemških prevodov boš našel

Slovaško kolo.

tudi v družinskih listih »Hausschatz« in »Alte und neue Welt«!)

Colomov roman Boy predočuje pretresljivo tragedijo iz španskih plemiških krogov, torej iz sveta, ki Ti je znan iz »Malenkosti«. Lahkomiseln, toda naravno dober in plemenit mladenič postane žrtev svoje nemoralne zveze in zlobno fatalnih okoliščin; napol je sam zabredel in zagrešil tudi veliko tragično krivdo, napol pa postal nedolžna žrtev mahinacij svoje mačeha, ki bi se ga rada iznebila in ga je popolnoma razdružila z očetom. Ta boy (otroč, lahkomišno dete) se je sestel nedovoljeno s soprogo velikaša. Ta sestanek mora prikrivati radi reputacije (stanovska čast plemkinje in žene). Ko ga osumijo, da je maščevalno umoril oderuha Joaquina Lopeza, bi se mogel rešiti pogona, če bi dokazal svoj alibi. Tega ne more storiti in se mora zato skrivati in končno zateči h Karlistom, dočim skuša pisatelj — ki vse to pripoveduje — najti sredstev in vplivnih ljudi, ki bi potlačili zadevo in jo

zavlekli. Medtem umrje Boy nasilno. Ustrelijo ga vojaki, ki lovijo Karliste, in ga okrutno pokopljejo. Coloma pripoveduje živahno, da bi bolje ne mogel; roman je namreč direktno pripovedovanje prijatelja o dogodkih, ki se kakor v detektivskem romanu lovijo viharno dramatično; slika je kakor velika, komplicirana katastrofa na odru in povsem zbudi v bralcu čustvo teatarske katastrofe, kar umetnik — evo zgled umetniške rutine — sam mimogrede omenja. Velika umetnost tega Colomovega romana je predvsem gradacija, stopnjevanje iznenadenj, ki rasto v neskončno pretresljivo peripetijo, od koder pade nato dejanje sunkoma v katastrofo; da, rekel bi skoraj, da je Boy tragedija v obliki romana, pravi Echegaray, prenesen v slog epskega pesništva. Na drugi strani pa kažejo epski elementi duha, ki je soroden Cervantesu. Ta duh se oblikuje v groteski osebi, ki jih slika pisatelj, in v živahni predmetnosti, s katero ume Coloma risati kakor žive situacije in dogodke, zlasti pa v pikrosti besednega humora: Marija Satan, Marija Lucifer (prim. Madame Lucifer v nemški romantiki) in Mariquita z vsemi hudiči. S tem pristnim španskim humorjem spaja Coloma še reminiscenčni humor. (Str. 2, 12, 20, 45, 53.) V Weissu n. pr. boš našel znamenito opazko iz konventa: »Vrzite ven sanskilote« (brezhladneže, za ženske). Coloma zna porabljeni take zgodovinske vélebesede in svrhu parodiranja in besedne igre, ki je v španskem slovstvu kakor v angleškem neskončno velikega pomena. Največja umetnost romana pa je ta, da je Coloma izrazil tendenco romana vseskozi neprisiljeno, da jo je pesnik izpovedal kakor veliko spoznanje, nujno resnico, edini zaključek, ki je mogoč iz dogodkov. Pove moralo samo v geslu, sicer pa nikjer v nobeni refleksivni moralizaciji. Kaj takega zmorejo samo največji umetniki, največji sintetiki, najzrelejši možje. Hvala Bogu, da ima svetovno slovstvo poleg Colome še nekaj tolikih krščanskih umetnikov, temperamentnejšega kakor je bil Coloma — nima! Prelat Andrej Kalan je delo prevedel zelo dobro in razumljivo in tudi to je prav, da ga ni anonimno kakor Paulus »Malenkosti«. Oblika knjige je — času primerno — varčna v papirju.

Slovenski begunski koledar za leto 1917. Izdal in založil msgr. dr. Alojzij Faidutti, deželni glavar poknežene grofije Goriško-Gradiščanske. Tiskala Katoliška tiskarna v Ljubljani. (Stane 1 K in se naroča: Deželni odbor goriški, Dunaj VIII., Schlesingerplatz 2.)

Zelo okusno, spretno in harmonično je

urejen ta v prvi vrsti slovenskim beguncem namenjeni koledar, ki bo še poznim rodovom lep pieteten spomin na bolesti njihovih očetov in mater in kot tak trajen literaren spominik slovenske zgodovine, slovenske boli. Urednik je snov koledarja uredil zelo pregledno v tri dele. Prvi del vsebuje posvetilo, živahno pisano biografijo pokojnega vladarja in prikupljivo sliko naše svetle cesarske dvojice. Drugi del — nekako tretjina knjige — je prigodniško leposloven, zadnji del je vestnik begunskega življa. Deset leposlovnih prispevkov daje publikaciji izviren in lasten značaj. Šestero pisateljev, med njimi četvero rojenih Goričanov, je oskrbelo leposlovni del: Murnik, Meško, dr. Gradnik, dr. Šorli, dr. Pregelj, A. Res. Tudi pisatelji koledarskih sestavkov so Goričani: dr. Fajdutti, prof. Berbuč (—č), Peternel, Damir Fajgel, Župančičeva, Koledarju namenjena pesem, žal, ni izšla tu, nego v »Zvonu«.

Gradnikova »Novo leto starega begunca« je strastno občutena in v Gradnikovi značilni dikciji formalno prav prvovrstna umetnina, dočim sta Meškovi »Begunčeva jutranja« in

»večerna molitev« bolj koledarsko-prigodniški. Zelo pristrčno pa je pisano Meškovo: »Koga naj vprašamo?« Je drobec, ki sliči Turgenjeva poezijam v prozi. R. Murnik je priobčil spretno, kratko črtico: »Begunka«, ki je pa bolj rudimentarna študija za daljšo povest, kjer ti bil mogel pisatelj čuvstvovati globlje in globlje eksponirati. Zato pa je dr. Šorlijeva črtica »O enem, ki ga niso vprašali« zelo, zelo dobra realistično-šegava groteska v vonju Čehova in primerna protiutež elegičnosti čuvstva pri Alojziju Resu, ki je v dnevniški obliki začrtal nekaj spominov izza evakuacije Brd, temperamentno, spretno v slogu knjige »Ob Soči«. Pregljeva slika »Mengore« je lokalna pieteta in izraz intimne hvaležnosti, »Balada« pa mišično poentirana spominčica spominu skoro neznanega slovenskega pisatelja — Tolminca Alojzija Carli. V njej je popraviti »Wirchow« v pravilno »Virhow«.

Koledar je bogato ilustriran, priročen. Naj bi našel tudi med nebegunci veliko odjemalcev, kljub temu, da je kesan, kakor je bila letošnja pomlad.

Drobiž.

Šolski humor. Tudi naloge — šolske in domače — tvorijo svoje vrste literaturo in v posebnem pomenu. Ne mislim sicer, da se smejo prištevati med umetno literaturo, ki je, kot pravijo, sad inspiracije, kajti naloge se pišejo na ukaz, ukazovati pa se umetniku ne more ničesar. — Vendar sem mnenja, da se mora literarna pastorka — naloga — nekoliko več vpoštevati, kot se to godi običajno.

Zbral sem n. pr. iz različnih nalog samo to, kar ima zvezo z veselo platjo našega življenja — s humorjem in nakopičila se mi je v kratkem času znatna »literatura«.

Koliko pa bi znale povedati v svojih nalogah bistre glavice naše mladine tudi o politiki in streljanju proti toči, o socializmu in preganjanju majskih hroščev in o vnovčevanju trtne uši, to je vreden predmet resnejših ljudi.

Kar je smeh na ustnicah šibkega otroka, je v nalogi naivni humor, ki dobro de in skrajša nekoliko neizmerno dolge ure dolgočasnih korektur.

Ni humor one vrste, kot ga čitamo po nemških humorističnih listih, tudi ni to humor, kakor smo ga vajeni v razposajenih družbah. Mladina se šali drugače, nikoli pretirano, vedno naravno in zmeraj — nerodno. Ravno nerodnost, nespretnost, neokretnost et synonyma so esenca šolskega humorja, kot ga najdemo v nalogah.

Bilo je tu in tu, v tem in tem razredu. Dal sem fantom kot šolski tema obnovo po Cankarjevi črtici »Mater je zatajil«. Saj vam je znana! Kmetka mati čaka sinu sedmošolca ali osmošolca pred gimnazijo. Ker je po domače napravljena, se je sin sramuje pred svojimi sošolci kratkohačneži, ko pride iz šole, in ne da bi ga mati opazila, gre domov. Mati ga pride iskat na stanovanje. Jožeta peče vest, ker jo je zatajil. Popoldne jo spremi izven mesta. Mati mu da pri slovesu kronico in odide.

Poslušajte, kaj so vse napisali!

Prvemu se je zdel najlepši oni prizor, ko gredo dijaki iz šole. Pravi: »Prvi prihajajo iz gimnazije prvo- in drugošolci itd. . . . do osmošolcev, kakor se spodobi lepo po vrsti. Zadnji pa prihajajo iz šole profesorji, bolj resni in bradati.«

Drugi piše: »Ko se je Jože poslavljaj od svoje matere, mu je dala sto vinarjev.«

Tretji opisuje našega junaka, ko hodi popoldne s svojo materjo po mestu, rekoč: »Šel je poleg svoje matere kakor Judež Iškarijot ob Kristusu.« Ali je mogoča boljša primerla!

Zadnji pa jo zasučje čisto po svoje. Kraj nesreče ni več provincijalno mesto, mož je prestavil dramo na Dunaj, v visokošolsko življenje. Pravi tako: »Bilo je prijetnega po-

mladanskega dne. Pred velikim (!) poslopjem dunajskega vseučilišča je stala ubožna kranjska kmetica in čakala svojega sina, ki je hodil tu v šolo. Iz šolskih sob so se slišali rezki glasovi učiteljev in boječi odgovori učencev. Mati čaka in čaka, njega pa le ni... Prinesla je seboj kronico, da olajša bedo svojemu sinu. Ne najde ga. Gre k njemu na dom... Popoldne ju vidimo stopati po mestnih ulicah, in Jože se tesno drži svoje matere za krilo.

Kaj pa je civilizacija? Pojem, ki ga lahko oblečemo, kakor hočemo. Kaj se vse godi v imenu civilizacije? Ni torej čudno, da je napisal dijak: Die Bedeutung der Phönizier liegt darin, daß sie zivilisatorisch wü r g t e n.

Naslov: »Dan vseh svetnikov« (Spomini) je dal povod drugim* dovtipom. Nekdo je pisal, da je bil na Vseh svetnikov dan »popoldne« pri sveti maši pri frančiškanih. Nekaj časa je molil, potem pa se je začel obračati po svetnikih, ki so bili naslikani na steni.

Tema: »Čemu sovraštvo med nami?« je dal povod nekemu dijaku do sledeče znanstvenozgodovinske opazke: »V davnih časih so ljudje silno radi nagajali drug drugemu.« Tako globoko umevanje starih časov je dar malokaterega.

A ne mislite, da so ženske v tem oziru manj dovtipne!

Neka učenka pravi, da se bo, ko dovrši svoje študije, učila tudi klavirja in samozavestno pripominja: »Kako milo bodo doneli ti glasovi!« Hvala lepa!

Druga se peča z zgodovino umetnosti in pravi: »Michelangelo je mnogo delal za cerkve, slikal je križeve pote in druge umetnosti.« Njena koleginja pa pozna še ne objavljeno podrobnost izpod Buonarottijevega čopiča, da je namreč naslikal krasno sliko Svete Sikstine.

Tema »Jezik in pero« pa je bil za mnoge povod najglobokejših filozofskih izgrediv. Od Nežike do Uršike, vse so ga polomile.

Poglejmo, kaj mislijo o jeziku in peresu.

»Jezik deluje zelo hitro in omejuje le malo ljudi, dočim pero kroži počasi, a ostane dolgo časa med svetom.«

Kaj sta jezik in pero? »Jezik in pero sta organa, ki krožita med svetom.«

Zato pa je »mного ljudi napravilo z jezikom že marsikaj, česar bi sicer ne bilo«. In: »Marsikdo se je že pregrešil z dolgim jezikom«, ker »zapeljal ga je predolgi jezik«.

S peresom se napravi tudi kaj novega, tako n. pr.: »Pisatelj sestavi s peresom priljubljene, poučne knjige, nekatere v smislu strahu in groze.«

Vsaka stvar pa ima tudi svoje slabe strani, kajti »Jezik in pero ne delujeta samo v lepih in mirnih zadevah... ampak tudi« itd.

Kdo pa je bil ta nebidigatreba, ki se imenuje Primož Trubar? »Primož Trubar je bil prvi, ki je v naše slovstvo uvedel slovensko literaturo.«

In Prešeren? Mar mislite, da se dijaki drže pasatističnih definicij? Kaj še? Nekdo pravi, da je bil »Prešeren velik pesnik prirode«. Neki dijak je pa pisal, da je bil v o k a l v Kranju.

Pa nekoliko stvari iz ustnega izpraševanja. Vprašam: Glede na pomen ločimo samostalnike v — koliko skupin? Odgovor: »V konkretna... in... in... in diskretna imena!«

Čitali smo Janežičevo slovnico in naleteli na slovenski rek: Kruh, sol jej, pravico govori! Vprašam: »Pa zakaj ravno kruh in sol?« Oglasi se grom beseda in reče: »Ker neslan kruh ni za nič.«

Pa še to. Prestavljali smo v italijanščino sledeči slovenski stavek: »Vaja je najboljša učiteljica.« Strašno težko! Dijaku lije pot z obraza. Pomagajmo!

»No, kaj se pravi italijansko vaja?«

»L'esercizio.«

»Dobro! Kaj pa je esercizio v tem stavku?«

»Je subjekt.«

»Prav! Katerega spola je?«

»Je moškega spola.«

»In če je osebek moškega spola, mora biti moškega spola tudi kaj?«

»Mora biti moškega spola tudi — učiteljica.« — Sedaj pa imaš!

Razlagal sem nekoč demonstrativni adverb »ecco«, ki se rabi najčešče z osebnimi, nepoudarjenimi zaimki. Povedal sem tudi, da odgovarja »ecco« slovenskemu evo, hrvatskemu eto itd. Naštejem tudi nekaj primerov, kakor eccoci, eccovi, eccolo, nato pa vprašam: »Vi, Miha, kako bi rekli o sebi »evo me« v italijanščini?«

»Ecco Miha,« je bil kratek, a jedrnat odgovor!

Pa tudi hudomušen ti je študent. Prestavi n. pr. slovenski stavek: Vrednost vojakov se kaže v bitkah (nelle battaglie): »Il valore dei soldati si manifesta nelle bottiglie.«

H koncu naj omenim še eno opravičilo. Če študenta glava boli, kaj čudnega? In če ga boli cel dan, da zamudi šest ur pouka, nič posebnega. Če pa prinese opravičilo, da ni mogel v šolo, »ker ga je bolela glava šest obligatnih ur,« je bolezen študentovske glave vendarle preveč precizna.

Dijaštvo in misijoni. Na shodu nemških katolikov v Vratislavi l. 1909. je knez A. Löwenstein v svojem programatičnem misijonskem govoru izrazil željo, naj se ustanove za katoliške dijake posebna misijonska društva, ki bodo vzgojila izbrano četo izobražene, za misijone navdušene inteligence. Z viharnim odobravanjem so pozdravili ta predlog navzoči akademiki. Knez sam je bil presenečen; mislil si je, da je vse to bolj izraz hipnega navdušenja kot preišljenega sklepa. A besede tega odličnega predsednika misijonskega komiteja so padle v resnici na sprejemljiva srca; idealizem akademikov se je pokazal tudi v dejanju.

Tla za tako misijonsko društvo je pripravil vseuč. profesor dr. Schmidlin v Münstru, ki je polagoma zbral okoli sebe ožji krog akademikov. Tem je razlagal potrebo takih organizacij, ker zlasti katoliški izobraženci tako malo poznajo in se vsled tega tudi tako malo zanimajo za misijonsko delo, medtem ko n. pr. na protestantovskih visokih šolah že zdavnaj obstoje med akademiki misijonska društva. 21. novembra 1910 je sklical ustanovni shod v Münster, na katerem so nastopili odlični govorniki: vseučilišni profesor dr. Mausbach, opat Norbert Weber in knez Alojz Löwenstein. Od 800 navzočih visokošolcev se jih je združilo 575 v prvo katoliško akademično misijonsko društvo, ki je tekom enega leta narastlo na 600 udov.

Akademiki v Tübingenu niso hoteli zaostati za komilitoni v Münstru: 1. decembra naslednjega leta je tudi tam 230 dijakov z vseh fakultet vstopilo v akademično misijonsko organizacijo.

Pa katoliški Nemci so šli še korak dalje. L. 1910. so ustanovili na vseučilišču v Münstru posebno stolico za katoliško misijonsko vedo, prvo te vrste na svetu; l. 1911. je dobila tako stolico tudi monakovska univerza. Lahko vodijo Nemce pri tem poleg verskega motiva, širiti kraljestvo božje, tudi politični oziri, a gotovo je, da so ravno Nemci misijonsko misel močno podprli. Tako se je po nemškem zgledu tudi v Avstriji in na Ogrskem vzbudilo novo zanimanje za misijone in delajo se veliki načrti za bodočnost. Tudi Slovenci bodo skušali nadomestiti, kar so prej zamudili.

Tako se zopet kaže v vsem veličju vesoljnost katoliške Cerkve. Tudi v času, ko se katoliški narodi borijo na življenje in smrt, ne smejo pozabiti na one, ki so naše skrbi in ljubezni najbolj potrebni, nesrečniki, ki tavajo v smrtni senci krivih ver in bogoneznanja.

Le potem smo res katoliški, ako je naša ljubezen katoliška. To velja za vse, tudi za dijake! Odličen misijonski pisatelj, p. Herm.

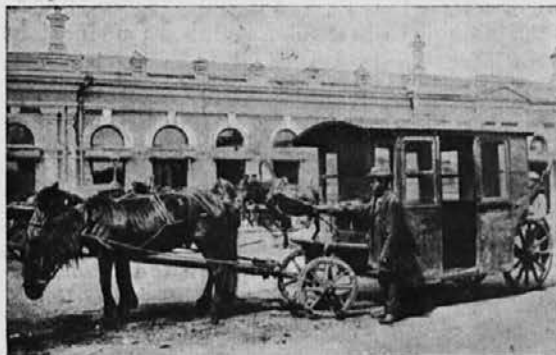
Fischer S. V. D., trdi, da spada poznanje misijonskega vprašanja bistveno k pravi izobrazbi. Ali moremo imenovati katoličana izobražene, ako nima zmisla za misijone? vpraša dalje (Jesu letzter Wille, 4. izd., str. 197). Potem so pa dijaki in sploh tisti, ki bi radi stopili v vrsto katoliške inteligence, zlasti poklicani, da proučujejo tudi misijonsko gibanje in goje to idejo, da jo bodo kdaj lahko širili med katoliškim ljudstvom, ali pa celo sami šli na velikansko torišče katoliških misijonov kot neustrašeni bojevniki.

Zlasti inteligenca naj se dejansko udeležuje misijonskega dela katoliške Cerkve! Zakaj silnega pomena je za stvar, ako ljubezen do misijonov podpira tudi veda in znanost. Ako je sv. Pavel, po lastnih besedah, več delal kot drugi apostoli pa tudi več dosegel, je poleg milosti božje vzrok tudi to, ker je bil med vsemi apostoli najbolj izobražen. Le globoka učenost in temeljita, vsestranska izobrazba je jezuitom ugledila pot na pekinški cesarski dvor. In danes stvar ni nič drugačna. Misijonarji hodijo k narodom s tisočletno kulturo; kako naj jim z uspehom oznanjujejo evangelij, ako popolnoma ne obvladujejo njihovega jezika, ako ne poznajo narodove individualnosti, njegove psihe, njegove kulture? Res je, da so tudi dandanes med pogani navadno preprosti in ubožni ljudje, ki najprej razumejo skrivnost križa in najprej vzljubijo pot k tabernakeljnu, ali, da se bo krščanstvo ukoreninilo in v javnosti doseglo potrebni vpliv in ugled, ki ga mora dobiti, ako naj prekvasi vse življenje, potem mora misijonar gledati na to, da tudi poganska inteligenca najde pot, ki pelje k jaslicam in na Golgato. Še bolj velja to o misijonih med razkolniki in heretiki.

Zato potrebujejo misijoni izobraženih misijonarjev, pa tudi izobraženih pospeševalcev misijonov. Za prve skrbe razna misijonska semenišča. 12 do 14 let se mora pripravljati gojenec v takem semenišču za svoj poklic, preden ima dovolj znanja, da se lahko z mirnim srcem poda v poganski svet. V misijonskih deželah samih je potreba visokih šol, teh pa ni brez srednjih šol. — Zopet je potreba obilnih denarnih sredstev in sposobnih učiteljskih moči, ki jih more dati le domovina, bodisi Evropa ali misijonom bliže se nahajajoče kulturne države. Protestantom je seveda vse to lahko, ker imajo bogata sredstva na razpolago in za dobro plačo lahko najamejo kolikor hočejo svetnih profesorjev, ki sicer nimajo z misijoni nikake zveze. Pri sedanjih pičlih sredstvih pa katoliški misijoni v tem pogledu niti od daleč

ne morejo tekmovati s protestantovskimi; imajo pa to prednost, da so katoliški misijonarji splošno veliko skrbneje izsolani kot protestantovski.

Pa tudi v zaledju, v domovini, potrebujejo misijoni izobraženih pospeševalcev. S samimi prošnjami, jadikovanjem in tarnanjem ne bomo veliko dosegli, z umskimi razlogi moramo utemeljiti važnost misijonskega gibanja, dokazati moramo, — še prej pa sebe prepričati, — da spadajo misijoni k bistvu katoličanstva, da je skrb za misijone naša krščanska dolžnost. Iz vrst takih izobraženih misijonskih prijateljev se bodo rekrutirali vneti pospeševalci misijonov, med njimi se bodo vzbujali celo misijonarski poklici. Misijonska zveza protestantovskih dijakov v Severni Ameriki je tekom 20 let dala svojim misijonom 6000 misijonarjev! Seveda je poklic katoliškega misijonarja združen z neprimerno

Konjski omnibus v Sibiriji.

večjimi žrtvami, ali pa ne bo tudi pomoč od zgoraj večja, blagoslov obilnejši?

Ko je Pij X. odprl na široko vrata tabernaklja, dijaki niso bili zadnji, ki so hiteli tja; naj bodo med prvimi tudi pri misijonskem gibanju.

Sami, privatno lahko veliko store, še več bodo dosegli, ako bo delo organizirano po dijaških kongregacijah.

Seveda, le idealni dijaki bodo razumeli to željo.

! **Naše slike.** Oklopni vlak rabi v prvi vrsti za hitro prevažanje čet in vojnega materijala tik za bojno črto. Lokomotivo in vozove obdajajo varnostni oklepi, narejeni iz železa in nalašč za to napravljenega jekla. Oklepi ščitijo branilce pred izstrelki šrapnela, puškinih krogel in lahkih granatnih drobcov. Absolutnega varstva ne nudijo, vendar zelo podpirajo branilce v sprednji bojni črti. Oklopne vlake so prvokrat uporabljali pri obrambi Pariza l. 1870—71. Važno vlogo so igrali tudi

l. 1900—1. v južno-afriških bojih. — Sibirski vlak čez Zgornjo Tungusko. Na zgradbo sibirske železnice, ki naj bi vezala prostrane pokrajine Sibirije z osrčjem evropske Rusije, so začeli misliti že v l. 1857—69. Toda vsled notranjih političnih razmer je preteklo več desetletij, preden so uresničili te dalekosežne načrte. Po odredbi carja Aleksandra III. so zasadili prvo lopato v Vladivostoku l. 1891. Sibirski železnica je podaljšek ruske državne železnice Samarauf—Zlatoust—Čeljabinsk in veže Omsk—Irkutsk—Harovsk—Vladivostok. Preko širokih sibirskih rek so zgradili najmoderneje železne mostove. Dolžina prave sibirske železnice meri 7587 kilometrov, Moskva—Vladivostok pa 10.680 km. Stroške so proračunali na 350,210.482 rubljev. Vlak vozi približno deset dni. Železnici obetajo lepo bodočnost. Skrajšani so za promet čas in stroški. Iz Londona v Vladivostok porabijo po sibirski železnici 14 dni, preko kanala Suez 38, po kanalski železnici Pacific pa 28 dni. Stroški znašajo 500 Mk, pot Brindisi—Suez—Vladivostok pa 1800 Mk. — Tsingtau je mesto na vzhodnem vohu zaliva Kiao-čau v kitajski provinci Šan-tung. L. 1898. so vzeli mesto z okolico (515 km² s približno 90.000 prebivalci) Nemci v najem za 99 let. V začetku sedanje svetovne vojske pa so jo posedli Japonci. Mesto, ki šteje do 2000 prebivalcev, med njimi skoro polovico Evropecev, je hitro napredovalo in prevzelo skoro popolnoma moderni značaj. Visoke hiše in široke ulice poživlja električna razsvetljava.

— dan.

Zgodovinske anekdote.

(Prof. dr. V. Šarabon.)

Galilei v časopisu pred 300 leti. Eden najstarejših redno izhajajočih časopisov je gotovo »Straßburger Zeitung« iz leta 1609., popoln izvod imajo v heidelberški univerzitetni knjižnici. Takrat se je posrečila Galileju ona iznajdba (avgusta 1609), ki ga je na podlagi neke druge iznajdbe holandskega optikarja Lippersheya privedla do konstrukcije prvega malega daljnogleda. V imenovanem listu čitamo v številki od 4. septembra 1609 prvo poročilo o novi iznajdbi v nemškem jeziku, poročilo je prišlo iz Benetk in pravi v slogu in pravopisu tedanjega časa med drugim to-le: »Galileo von Florentz hat ein Augenmaß erfunden, wodurch man bis zu 30 Meilen entfernte Orte sehen kann, als wären sie in der Nähe, und nahe Orte um so viel größer, als ob sie direkt vor den Augen stünden.«

Vrednost glave. Stanislav Leščinski je bil par let poljski kralj, 1704—1709. Imel je več nasprotnikov. Eden od njih je razpisal na glavo kralja nagrado 20.000 gođinarjev ter je pisal kralju pismo polno psovok z opazko, da bo ono vsoto kmalu izplačal. Kralj mu je nakratko odgovoril: »Veseli me, da Vi mojo glavo tako visoko cenite. Zagotovim Vam, da jaz za Vašo glavo z vsemi grožnjami vred ne dam niti vinarja.«

Slikar Bacici je napravil sliko plemenitnika, ki mu je pa ni hotel plačati. Zahteval jo je torej nazaj. Zapisal je pod portret: »Zaradi dolgov v ječi« in jo izstavil. Kmalu je dobil denar.

Malesherbes (Malzerb), minister kralja Ludovika XVI., je moral po tedanji navadi imeti vsak dan kratek nagovor na kraljeviča-dauphina, četudi je bil ta še v zibelki. Enkrat je dete med celim nagovorom silovito vpilo in Malesherbes je končal tako-le: »Naj bi bila Vaša kraljeva Visokost na Svojo in Francije srečo vselej tako gluha in nedostopna glasovom prilizovalcev kakor je sedaj mojemu govoru.«

Anxious — anxieux. Angleška beseda anxious pomeni: boječ, skrben, pa tudi hrepeneč, željan; francoski anxieux pa boječ. Sedaj med vojsko pa telegrafirajo enkrat Amerikanci Francozom: Željni smo (hrepenimo) boriti se ramo ob rami z vami. Francoski uradnik-telegrafist pa vidi vsled neznanja angleščine samo prvi pomen besede anxious, ki je isti kot francoski anxieux, in prestavi: Boječi smo (bojimo se) boriti se ramo ob rami z vami. Francozje so ta pozdrav pač čudno gledali.

Gluh, a ne mutast. Astronoma La Condamine (1701—1774) so sprejeli v francosko akademijo. Izredno je bil gluh. Na dan sprejema je napravil veliko večerjo in častiti družbi tako-le napil: Danes je sprejela nesmrtna družba La Condamina v svojo sredo. Gluh je zares, tem bolje zanj (lepo jih je počastil), a ni mutast, tem slabše za družbo.

Oslovska čeljust. Povedati moramo — v boljše razumevanje sledečih dveh anekdot —, da je Samson z oslovske čeljustjo hudo naklestil Filistejce ali Filistre. Danes pa beseda filister pomeni starokopitneža, človeka, ki nikamor ne gre, ki je sam zase, ne za svet, pustega, dolgočasnega.

Lord Hamilton je bil nekaj časa državni podtajnik v Indiji, tedaj ko je vladal tam lord Salisbury. O Salisburyu pripoveduje Hamilton, da je nekoč kot ministrski predsednik povabil veliko družbo; družbo je kratkočasil na vso moč; bil je pa tudi hiter v odgovoru in podkovan v sv. pismu. Neki nadut modni gi-

z dalin je neprestano dražil svojega sosedu, starofrankovskega plemenitaša z dežele, ki ga je imel minister zelo rad. Gizdalin zbada plemiča, češ da je filister, dokler ga plemič ne vpraša: »Ne vem, kaj razumete z izrazom filister.« Tedaj se pa vmeša Salisbury v pogovor in vpraša: »Tega ne veste? Filister je vendar oni mož, ki ga nadleguje oslovska čeljust, kakor čitamo v knjigi sodnikov 15, 15.«

Približno isto se je zgodilo Voltaireju. Ni maral pesnika Pirona, ki je bil pa najmanj tako duhovit kot Voltaire. Povabljen k nekemu visokemu gospodu pravi Voltaire, da gre samo pod tem pogojem tja, ako ne bo povabljen tudi Piron. Tega so bili pa že povabili. Tedaj pravi Voltaire: »Naj bo, a Piron ne sme spregovoriti nobene besede.« — Bal se je, da ne bi on sam otemnel. — Ta pogoj je bil prehud, in slednjic so se domenili, da bo spregovoril Piron samo pet besedi. — Vse-

Sibirska železnica.

dejo se k obedu; Piron je tih, Voltaire govori navsevprek. Posebno Samson mu ta dan ni bil všeč, pravi, da so vsa njegova junaška dela bajke, in reče nazadnje: »Če natančno pomislimo, jaz bi lahko naredil ravno to kot Samson.« — »In sicer z isto čeljustjo,« reče Piron. Voltaire gre od mize proč, Piron je izgovoril samo pet besedi.

Advokat in obtoženec. Sloviti francoski advokat Chaix d'Est Ange (1800—1876) je imel za prvega klijenta svoje prakse lopova, obtoženega, da je ukradel uro. Prepričan je bil o njegovi nedolžnosti in posrečilo se mu je izrezati ga. Isti večer, ko so sodniki lopova oprostili, pride k odvetniku in mu reče: »Tako ste bili dobri z menoj! Zato bi Vas prosil, da mi napravite še eno uslugo.« — »Katero pa?« — »Da bi prodali mojo uro in da bi nihče za to ne zvedel.« — »Katero uro?« — »Tisto vendar, ki sem jo ukradel.«

Geografske drobtine.

(Prof. dr. V. Šarabon.)

Najvišji vrh Velebita, Vaganski vrh, ni visok 1758 m, kakor je v naših atlantih, temveč 1798 m.

Panama-slamniki ne izdelujejo v Panami, temveč v Kolumbiji in Ekvadorju, prav fine pa v malem peruanskem mestecu Palpa severno od Callao (Kaljao), iz neke palmi podobne rastline.

Jajca. Pred vojsko je snedel vsak Nemeec na leto 127 jajc, Francoz 118, Anglež 97, Belgijec 94, Holandec 91, Avstrijec pa 36.

Eifelov stolp v Parizu so postavljali od 28. januarja 1887 do 31. marca 1889. Stroški 6.500.000 frankov. Spodnja gradba je kvadrat s stranicami po 130 m. Prvo nadstropje se nahaja v višini 57·63 m, torej skoro v višini ljubljanskega grada, stranica mu je 65 m. Drugo nadstropje se dviga 115·73 m nad trgom, stranica še vedno 30 m. V višini 190 m se štirje stebri, ki tvorijo podstavek, strnejo v enega, in 276·13 m nad trgom je tretje nadstropje s stranico 16·5 m. Tam je tudi obednica za 800 oseb, torej tako visoko kakor sedlo Šmarne gore. Štirje balkoni nudijo krasen razgled, ki gre 140 km daleč, iz Ljubljane do Gradca ali dvakrat do Trsta. Število stopnic od tal do zadnje višine 300 m znaša 1792.

Buitenzorg na Javi ima najlepši botanični vrt sveta. Tam so drevesa, kojih listi dosežejo dolžino 40 čevljev, t. j. dobrih 13 m, tam vidimo, kako hitro raste tropični bambus, 28 mm na uro (pr. polarno vrbo, koje le t na rast znaša 1 mm, torej eno 245.280-ino bambusa). Koliko je na Kranjskem ljudi, ki bi se jim izplačalo iti v Buitenzorg, tam bi res lahko videli travo rasti.

Arteške studence imajo na Francoskem že od leta 1126.; prvega je napravil neki kartuzijanski samostan. Na Margaretinem otoku pri Budimpešti so skopali zdravilni vrelec 970 metrov globoko; vsak dan daje 1800 m³ vode, toplota 74° C.

Produkcija zlata leta 1916. Računijo jo na 95.725.000 funtov šterlingov à 24 kron; samo trikrat je dosedaj dosegla tako visoko številko: l. 1911. 97.274.000, l. 1912. 96.077.000 in l. 1915. 97.709.000. Zopet je Južna Afrika na prvem mestu s 44.996.000, sledi Avstralija 8.842.000, Kanada 4.050.000 in Indija 2.300.000, britanski imperij torej skupno 60.188.000 = skoro 63 % cele svetovne produkcije. Unija je druga dežela zlata z 19.037.000 funti šterlingov = okrog 20 %, potem Rusija s 6.000.000 = 6 % in Mehika z 2.500.000 = 2·6 %. Pred sto leti so

dobili zlata komaj za poldruhi milijon funtov šterlingov, sedaj torej za 6282 % več. Velikanski napredek je razložiti vsled odkritja kalifornijskih in avstralskih zlatih poljan sredi preteklega stoletja. Vsega skupaj je dala Avstralija od l. 1851. do 1916. zlata za 657.500.000 funtov šterlingov; Afrika, koje »zlata« zgodovina datira šele od l. 1884., ga je dala dosedaj za 567.500.000, in sicer samo iz Transvaala 513.850.000. Unija pa od l. 1847. do 1916. za 779.000.000, torej največ.

Temperatura zvezd nepremičnic. Na podlagi solčne temperature 5000° C so izračunili sedaj toploto najbolj vročih zvezd na 400.000 stopinj Celzija, ono najmrzlejših pa samo na 2150° C. Te podatke dobivajo iz fotografičnih preiskav analize zvezdnih spektrov.

Italijane računimo z drugimi romanskimi narodi vred med najvarčnejše. L. 1903. so imeli v hranilnicah 2.800 milijonov prihrankov, pred vojsko pa šest milijard.

Tržič na Primorskem je vsled novih ladjedelnih čudovito hitro pomnožil svoje prebivalstvo. Od l. 1900 do 30. novembra 1913 za 144 odstotkov, od 31. decembra 1910 do 30. novembra 1913 pa tudi za 35%, in je štel takrat 11.012 ljudi.

Artiljerija drednotov je strašanska. 35·5 centimetrski top ima dolžino 15·9 m, cev tehta 70.200 kg, izstrelak 710 kg, naboj smodnika 215 kg, začetna hitrost je 800 m. Izstrelak prebije oklopno ploščo v debelosti 110 cm.

Karat. Beseda je arabska, kirat = posušena rožičeva zrna. S temi zrnji so tehtali v Afriki in Indiji zlato in drage kamne. Sedaj je povsod vpeljan metrski karat = 200 mg = 4 grane. Gran je torej 50 mg. Karat pa delijo tudi na 64 posameznih delov.

Najvišja stavba sveta se dviga v Novem Yorku blizu glavnega kolodvora. Meri 901 čevljev à 30·5 cm = 275 m, več kot štirikratni ljubljanski grad. Sledi znano Woolworth-poslopje s 750 f (čevlji), potem Metropolitan-življenskozavarovalno poslopje 700 f in pa Singerjevo poslopje 612 f. Stroški najvišje stavbe znašajo okrog 130 milijonov kron. Čital sem pa, da nameravajo zgraditi še višjo stavbo, 500 m visoko. Dvigala bi se visoko nad Šmarno goro, stoječa v Kranju, bi presegala še vrh Sv. Jošta.

V Čikago vsak dan zakoljejo, predelajo in tudi zdravniško preiščejo 40.000 goved, 72.000 prašičev in 59.000 ovac. Med vzhodno in zahodno Unijo vozi neprestano 100.000 vagonov s hladilnimi pripravami (Kühlwaggoni).

Najdaljši predor sveta je izpeljan 120 m pod cestnim tlakom Novega Yorka. Dolg je

150 km, tako daleč namreč dobiva svetovno mesto svojo vodo iz rezervoara v Ashokanu. Sedem let so ga delali, 25.000 delavcev je bilo neprestano zaposlenih, stal je okrog 1000 milijonov kron, sedem vasi s 3000 prebivalci je moralo izginiti, 2800 grobov so morali odstraniti. Dovaja pa v Novi York vsak dan 500 milijonov galon vode, galona = 4.5 l.

Prehrana. Še veliko slabše bi izhajali v sedanji vojni, ako ne bi bilo poljedelstvo na Nemškem na tako visoki stopnji. Rabijo za umetno gnojilo predvsem kalij, ki ga ima Nemčija na celem svetu daleko največ. Uspehi so veliki. Primerjajmo Ogrsko in Nemčijo v letih 1909—1913, koliko metrskih stotov tega ali onega sta pridelali na hektarju. Pa je ogrska zemlja veliko rodovitnejša nego nemška. Pšenice je pridelala Ogrska na 1 ha 12.56 metr. stotov, rži 11.61, ječmena 13.29, ovsu 11.13; Nemčija pa: 21.36, 18.24, 20.85 in 19.64.

Kitajska ima menda na celem svetu največ premoga. A pridobivanje je še malenkostno, leta 1913. n. pr. samo 15 milijonov ton; zaloge pa računijo na bilijon ton. Avstro-Ogrska na leto okrog 50 milijonov ton, Anglija 275, Nemčija 350, Unija 450.

Sladkor. Veliko vlogo v prehrani prebivalstva ima tudi sladkor. V starih časih so rabili kot sladilo le med, v srednjem veku je prišel na vrsto cukrov trs, preteklo stoletje pa cukrova pesa. Sladkorja iz pese napravi na celem svetu največ Nemčija, do 30 % od vseh 6—7 milijonov ton, za njo je Rusija, nad 20%, potem pa naša država, malo pod 20%. Med vojsko je pa Nemčija sama sebe prekosila in producirala n. pr. l. 1915. 30 milijonov metr. stotov, l. 1916. pa celó 31 milijonov, to se pravi: na enega prebivalca pride letno skoro 50 kilogramov sladkorja. Ker ga pa pred vojsko niso porabili na osebo niti 20 kg, so ostale velikanske množine za izvoz; sedaj ostane sladkor večjidel doma. V Avstriji je porabila leta 1910. vsaka oseba 12 kg sladkorja na leto, v Uniji pa 36 kg, v Angliji 40 kg in v Avstraliji 55 kg, na teden več kot 1 kilogram.

Izpremema podnebja. Med Azijo in Sahalinom je morska cesta, široka na najožjem mestu samo 8 km, globoka 2.5 do 7 m. Mrzli tatarski tok prihaja tod skozi proti jugu; one dežele so zato puste, domalega neobdelane, zelo mrzle. Ruska in Japonska sta se domenili, da bosta napravili na najožjem mestu jez, tok bo šel proti jugu, potem ob zunanji obali Sahalina in se bo izgubil v Pacifiku. Vpliv na podnebje bi bil velikanski, pustinja bi postale vrtovi. Pristanišče v Vladivostoku ne bi nikdar več zamrznilo.

Nekaj misli o knjigah in o branju. Najboljše darilo, ki more biti mlademu človeku, niso knjige, temveč svēt, kako naj knjige bere.

Gottfried Herder.

Kdor se zateče k lehkemu romanu, ko se čuti utrujenega, ne stori nič drugega kakor če bi lahko zaspal. — Ne imenujem takih knjig dobrih, ki nam nudijo ponižno zabavo, ne, temveč take, v katerih ima vsaka misel nenavadno velik pomen; take, ki jih lenuh ne more brati in od katerih se plašljivec ne dá zabavati... take imenujem dobre knjige. — Ne vse, kar se tiska in veže, so knjige; večkrat sploh ne spadajo niti v slovstvo, temveč se morajo prištevati k drugim nasladam in priveskom civiliziranega življenja. Vsled spretnosti pisave in rokodelske vaje nastanejo premetene knjige in si pridobijo naklonjenost in uspeh celo med izobraženci, kakor da bi vsebovale izsledke novega mišljenja in se narodile pod viharjem duha. A v kratkem času jim odpadejo platnice, kajti nobena vezava ne trpi, in potem se pokaže, da so plaža. Kdor take kupi, si je dal vsiliti prah od opeke za cimet, prodenc za klajna zelišča, cape »shoddy« za sukno in ni pridobil resnih, globokih resnic, ki jih je iskal.

Henry David Thoreau.

Knjige se vijejo skozi srce in pesnikovi stihji se izlijejo v našo življenjsko kri. Beremo jih v mladosti in spominjamo se jih v starosti. V njih beremo, kar se je pripetilo drugim in čutimo, kakor da bi se pripetilo nam samim. Povsod so dobre knjige poceni. Kar dihamo, je zrak, ki veje iz knjig. Za vse moramo zahvaliti njih stvarnike in brez njih bi bili barbari.

William Hazlitt.

Človek se ne uči od knjig, ki jih bere, nič manj, kakor od ljudi, s katerimi občuje. Kajti knjige niso nič manj družabniki kot ljudje; treba je pa, da volimo vedno najboljše somišljenike, kakor med ljudmi, tako med knjigami.

Samuel Smiles.

Med znanstvenimi knjigami moramo dati prednost najnovejšim, med leposlovnimi starejšim.

Edvard Bulwer.

Ravno tako kakor se govori o čebeli, se mora ravnati s knjigami. Ona ne pride brez razločka k vsaki cvetlici in si tudi ne prizadeva, da bi odnesla vse iz vsakega kraja, kamor je bila priletela, temveč vzame s seboj samo to, kar rabi njenemu opravku, ostalo ostane nedotaknjeno.

Sv. Bazilij Veliki.

Samo ona knjiga je dobra, katera ti razširja misli in ti dušo tako presune, da je ne moreš nikdar več pozabiti.

Vrtec XIV., str. 31.

Jaz menim . . . , da ni važno, koliko da se bere, ampak kaj in kako da se bere. Knjiga, ki ni vredna, da bi se vsaj dvakrat prebrala, niti ne zasluži, da se enkrat bere.

Dr. Fran Detela.

Dein Lesen hat deinen Geist nach ganz denselben Gesetzen zu ernähren, nach denen auch dein Essen den Körper ernährt, d. h. du sollst nicht um des Vergnügens am Essen willen essen, noch um des Vergnügens am Lesen willen lesen. Wenn du dich aber richtig beherrschest, wirst du dein Mittagessen und dein Buch in hohem Grade genießen. Wenn du nur etwas verständig bist, kannst du diese Übereinstimmung leicht verfolgen; ich habe jetzt keine Zeit, es für dich zu tun; sei dessen versichert, daß sie bis in die kleinsten Einzelheiten hinein besteht, nur mit dem Unterschied, daß die Laster des Lesens schädlicher, seine Tugenden höher sind, wie die Seele kostbarer ist als der Körper. Gefräßiges Leben ist ein schlimmeres Laster, als gefräßiges Essen. Unflätiges und unreines Lesen eine ekelhaftere Gewohnheit, als unflätiges Essen. Man wird schwerer den Büchern, als der Speise gegenüber zum Feinschmecker; aber einfache, kräftige Kost ist die bei weitem angenehmste.

Du könntest, wenn du dazu lange genug lebst, alle Bücher im britischen Museum lesen und ein vollständig »ungelehrter«, ungebildeter Mensch bleiben; aber wenn du zehn Seiten eines guten Buches, Buchstabe für Buchstabe, d. h. mit wirklicher Genauigkeit liest, bist du auf immer ein einigermaßen gebildeter Mensch.

Ein Wort deines Schriftstellers nach dem andern untersuchen, das wird mit Recht »Lesen« genannt; jede Betonung und jeden Ausdruck beobachten, uns selbst in den Verfasser hineinversetzen, unsere eigene Persönlichkeit vernichten und in die seine einzugehen suchen, so daß wir imstande sind, mit Sicherheit zu sagen: »So dachte Milton« und nicht

»So dachte ich, als ich Milton schlecht las«. Auf diese Weise wirst du allmählich dahin kommen, deinem eigenen »So dachte ich« ein anderes Mal weniger Gewicht beizulegen.

John Ruskin, v prevodu Marije Kühn.

Branje je najvažnejše orodje samoizobrazbe. Umetnost branja obstaja v tem, da poznamo iz vsake knjige, kar vsebuje; da se res polastimo misli, ki so v njej izražene; da ločimo glavne in postranske stvari; da razumemo odnošaje med vsebino in obliko; da končno postavimo samega sebe k temu na stališče in se novega spretno polastimo.

Beri z zbranostjo. Če vzameš knjigo v roko, bodi tudi s svojimi mislimi pri knjigi; če tega ne storimo, da prizanesemo lastnemu času, se naj zgodi vendar iz vljudnosti do avtorja.

Beri delo v tistem redu, ki ga je v njem napisal pisatelj; ne zdaj tu, zdaj tam; drugače mu delaš krivico.

Prof. Anton Schönbach.

Uganka :

Kdo je ta писаč?

Odgovor in imena tistih, ki pravilno odgovoré, v prihodnji številki,

Rešitev (zemljepisne) uganke
v 8. številki Mentorja:

Oni nasprotnik je
Belgijski Kongo.

Uganili so: Kramarič Al., IV. r. I. drž. gimn. v Ljubljani. — Glinšek Fr., IV. b, v št. Vidu nad Ljubljano. — Nussdorfer Fr., III. r. nem. drž. gimn. v Trstu. — Pfeifer Jan., II. r. gimn. v Kranju. — Gallob Rud., učiteljščnik in Virnik Fr., realec iz Celovca.

Bosenski junaki pri telovadbi.

KNJIGOVEZNICA KAT. TISK. DRUŠTVA V LJUBLJANI

se priporoča v izvršitev
vsakovrstnih
knjigoveških del.

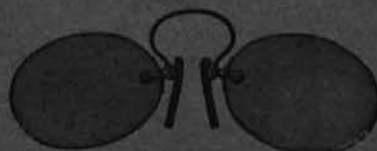
Solidno delo. Zmerne cene.
Knjižnicam znaten popust.

I. KETTE

LJUBLJANA

FRANCA JOŽEFA CESTA 3

Klobuki, palice, perilo, kravate, pa-
lice, dežniki, galoše, toaletne po-
trebščine itd. Vsi predmeti
za telovadbo, turiziko
in drug šport.

Fr. P. Zajec, izprašani optik
Ljubljana, Stari trg 9

7 priporoča svoj dobro urejeni optični zavod
kakor tudi različne vrste naočnikov, ščipal-
cev, toplomerov, daljnogledov itd. Popravila
očal, ščipalcev itd. izvršuje dobro in ceno!

Prodajalna Katoliškega tiskovnega društva

(H. Ničman v Ljubljani)

priporoča svojo bogato zalogo

šolskih in pisarniških potrebščin

kakor: raznovrstni papir,
zvezke, noteze, razne zapis-
nike, kopirne knjige, šolske
in pisarniške mape, radirke,
pisala, črnilo, gumi, tintnike,
ravnila, trikote, šestila, bar-
ve, čopiče, raznovrstne raz-
glednice in devocijonalije.

Priporočljiva domača tvrdba!

Podpisani izjavljam v imenu stavbnega od-
bora za zidanje nove cerkve v Šmihelu pri
Začemerku, da je gospod

Rajko Sušnik
umetni steklar v Šiški

napravil v imenovani cerkvi enajst novih oken,
krasno in umetno v gotakem slogu, v splošno
zadovoljnost in po smatral ceni ter je zato v
svoji stroki vredne najboljšega priporočila.

Za stavbni odbor:

V Šmihelu,
dne 12. avgusta 1909.

FRANČIŠEK GABRŠEK,
župni upravitelj.

Telovadne priprave in orodje, vsakovrstne
gospodinjске in gospodarske predmete, ku-
hinjsko opravo, železno pohištvo, orodje,
raznovrstno železnino, nagrobne križe in
prvovrstne poljedelske stroje priporoča
prva domača tvrdba te stroke

FR. STUPICA V LJUBLJANI
Marije Terezije cesta št. 1
veletrgovina z železnino in razpošiljal-
nica poljedelskih strojev.

Priporočamo :

Grško-slovenski slovar.

Sestavil prof. Anton Dokler. Cena . . . K 12—

Fizika

za višje razrede srednjih šol. — Spisal
prof. Jožef Reisner. Cena vezani knjigi K 5·80

Kemija

za sedmi gimnazijski razred. — Spisal
prof. Jožef Reisner. Cena vezani knjigi K 2·50

Psihologija.

Za srednje šole spisal prof. K. Ozvald.
Cena v platno vezani knjigi K 3—

Besede in rekla

k sedmi knjigi Herodotovih zgodopisnih raziskavanj. — Sestavil prof. Fr. A. Jerovšek. Cena K 1—

Slovarček

k I., II. in III. spevu Iliade. — Spisal
prof. Anton Koritnik. Cena K —80

Slovarček

k IV., VI., XVI., XVIII., XXII. in XXIV.
spevu Iliade. — Spisal prof. Anton
Koritnik. Cena K —80

Založil

Zavod sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano

kjer se dobivajo označene knjige.